

”BOK FÖR BOK FÖRÄNDRAS GUATEMALA”

**En studie av förutsättningar och effekter i ett
biblioteksbiståndsprojekt**

Maria Andersson

Carolina Hedin

Examensarbetet (20 poäng) för magisterexamen i
Biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds Universitet
Handledare: Göran Gellerstam
Bitr. handledare: Daniel Antonio Guzmán Rosales

BIVIL:s skriftserie 2002:2
ISSN 1401-2375

©Lunds Universitet Biblioteks-och informationsvetenskap 2001

Abstract

The main purpose of this Master's thesis, is to describe and discuss what constitutes the library collaboration between The Swedish Royal Library and the National Library of Guatemala, but also to analyse which effects the support has for public library work in Guatemala.

The data consists of interviews and direct-observations during 2 months of fieldwork in Guatemala, Central America. The analysis is based on literature studies combined with the answers from the respondents and other results from the field work.

We have found above all three factors to be of importance in the constitution of the collaboration between the National Library in Guatemala and the Swedish Royal Library: the Swedish library discourse, the Swedish aid discourse and the relationship between the people involved with the project.

The library discourse in Sweden and in Guatemala emphasizes different aspects of the work. For example the democratic function of the library is important and marked in the daily library work in Guatemala, while in Sweden this function has become an unspeakable matter of course and is not being paid attention to in the daily work.

The Swedish aid discourse is being mediated by Sida, Swedish International Development Cooperation Agency, through the Swedish Royal Library to the libraries of Guatemala. The discourse emphasizes the importance of collaboration in every aid project. The Swedish Royal Library is working to increase the level of collaboration so that the relationship towards their counterparts in Guatemala becomes more equal. Still, it is Sida (and the Swedish Royal Library), who has the money and thereby gets to define the project. Either Sida nor the Swedish Royal Library uses professionally developed methods to reduce the inequality in the project.

The personal relationships between the people involved with the project in Sweden and Guatemala are very close. This helps to compensate for both the difference in the countries library discourse and the unequalness that comes with the aid. On the other hand it makes the project fragile since the persons could be replaced. Therefore we consider it to be important to develop methods and formal guidelines for the project.

The effects of the collaboration on the library world in Guatemala have been many. For example it has been made possible to educate the library staff. The libraries have also received more books and other necessary equipment. In Sweden the project has had little or none effects. One of the goals of the project is to spread information about it in Sweden but the Swedish Royal Library has not put an effort in doing so.

Förord

För att kunna genomföra arbetet med denna uppsats har vi fått hjälp och stöd av en rad personer. Vi vill tacka Francis Polo Sifontes, chef vid Biblioteca Nacional Luis Cardoza y Aragón för att vi under två månaders tid fick möjlighet att samla material till vår uppsats i samarbete med personalen på NB.

Vi vill också rikta ett stort tack till vår bitr. handledare Daniel Antonio Guzmán Rosales som gjorde studiebesök och resor i Guatemala möjliga att genomföra. Han var också en mycket god värd och ett stort stöd för oss under vår resa.

På NB vill vi även tacka våra informanter: Maria Rosario Gatica och Patricia Rojas samt andra som underlättat vårt arbete med både information och vänlighet.

I Antigua vill vi tacka Carole de Trombetta för hennes stora gästfrihet och hennes stöd i vårt arbete. Vi vill också tacka henne som informant och guide både i staden och på biblioteket där. Tack även till våra andra informanter Rigoberto Zamora Charuc, Norma Guzmán och Maria Antonietta för deras medverkan.

I Sverige vill vi rikta ett varmt tack till Britt-Mari Andersson Pelling på KB för hennes hjälp under förarbetet till uppsatsen och under arbetets gång.

Malmö 020202

Maria Andersson och Carolina Hedin

Innehåll

1. Inledning	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställningar	9
1.3 Avgränsningar	9
1.4 Litteratur och material	10
1.5 Begrepp och ordval	12
1.6 Uppsatsens uppläggning	14
2. Bakgrund	15
2.1 Guatemala	15
2.2 National- och folkbiblioteksverksamheten i Guatemala	18
2.3 Ett bilateralt biståndsprojekt i praktiken	21
2.3.1 Stödet idag	23
2.3.2 Projektets finansiering	24
2.3.3 Problem i samarbetet	25
3. Metod	27
3.1 Förarbetet och resan	27
3.1.1 Materialinsamlingen	28
3.2 PRA-Participary Rural Appraisal	28
3.3 Nord-syd perspektivet	31
3.4 Reflexivitet	31
4. Folkbibliotek i Sverige och Guatemala	34
4.1 Folkbibliotekens demokratiska funktion	35
4.1.1 Folkbibliotek och demokrati i Sverige	35
4.1.2 Bok för bok förändras Guatemala	37
4.2 Folkbildning, utbildning och samarbete med skolor	39
4.2.1 Från folkbildning till livslångt lärande	39
4.2.2 Bibliotek och utbildning i samverkan	41
4.3 Bibliotekarietutbildning och kompetensutveckling	44
4.3.1 Från yrkesutbildning till akademisk examen	44
4.3.2 Utbildning under andra förutsättningar	46
5. Samarbetet Sverige-Guatemala	51
5.1 Bakomliggande idéer för samarbetet	51
5.1.1 Sidas mål och handlingsplaner för utvecklingssamarbetet	51
5.1.2 KB:s mål och strategier för biblioteksbeståndet	54
5.1.3 Utvecklingsteoretiska infallsvinklar	56
5.1.3.1 Utvecklingsteori och biståndspraktik	59
5.1.4 Biståndsdiskurs - kritik och praktik	63
5.2 Metoder för samarbetet	65
5.2.1 Metodologiska perspektiv på biståndsarbete	66
5.2.2 LFA (Logical Framework Analysis)	70
5.3 Samarbetets effekter	71
5.3.1 Utbildning och kompetensutveckling för personalen	72
5.3.2 Barnverksamheten	72

5.3.3 Stöd till ickestatliga organisationer	73
5.3.4 ABINIA/AC:s arbete	73
5.3.5 Det tekniska stödet	74
5.3.6 Effekter i Sverige?	74
5.3.7 Effekter för folkbibliotekens målgrupp	75
6. Analys och slutsatser	76
6.1 Frågeställningarna	76
6.2 Slutsatser	81
6.3 Diskussion	82
7. Litteratur och källor	84
7.1 Tryckt material	84
7.2 Otryckt material	89
7.2.1 Intervjumaterial	91
7.2.2 Deltagarobservationer	92
8. Appendix	93
8.1 Ordlista	93
8.2 Presentation av informanterna	94
8.3 Citat på originalspråk	95
8.4 Karta över Guatemala	98
8.5 Budget för stödet till Guatemala 2000-2001	99

1. Inledning

1.1 Bakgrund

När vi började fundera över ämnet för denna magisteruppsats var det framför allt två aspekter som vi tyckte kändes viktiga. För det första ville vi välja ett ämne som berör våra tidigare studier och intressen. För det andra upplevde vi att ett bredare internationellt perspektiv på biblioteksfrågor saknades i utbildningen i Lund. Visserligen har det diskuterats en del kring bibliotek i andra länder, men utvecklingsländerna har aldrig berörts. Det har också funnits en tendens att de värden som biblioteken traditionellt arbetat för, såsom folkbildning och vikten av att göra information tillgänglig för alla, tagits för givna och därmed förbisett då IT och elektronisk informationsförsörjning har stått på dagordningen. I samarbete mellan länder med olika demokratiska och ekonomiska förutsättningar är det däremot just dessa frågor som aktualiseras. Vår förhoppning är därför att vi, genom vårt val av uppsatsämne, ska kunna synliggöra de traditionella biblioteksfrågorna ur ett internationellt perspektiv.

Man skulle kunna säga att det är tre stora frågor som ligger till grund för vår uppsats. Detta är frågor som vi båda funderat över under utbildningen och som vi inte anser ha fått det utrymme de förtjänar.

- Hur förhåller sig biblioteksutvecklingen eller ”biblioteksdiskursen” till moderniteten, eller lite enklare uttryckt: vad är ett modernt bibliotek?
- Vilket är förhållandet mellan bibliotek och demokrati?
- Hur ser förhållandena ut för bibliotek i tredje världen?

Detta är alltså inte uppsatsens frågeställningar, utan tankar som ligger bakom vårt ämnesval och de perspektiv vi valt att lägga på det.

Enligt vår mening är bibliotekens absolut viktigaste uppgift tillhandahållandet av information och verktyg för tillgodogörande av information till alla. Detta är en av demokratins

främsta förutsättningar. Vi är också övertygade om att det måste finnas ett globalt perspektiv på biblioteksutveckling.

Med dessa tankar som utgångspunkt bestämde vi oss för att studera det bibliotekssamarbete som KB (Kungliga Biblioteket) i samarbete med Sida (Styrelsen för internationellt utvecklingsarbete) bedriver med Centralamerika. Projektet startades 1984 då kontakten med Nicaragua inleddes och har på lite mer än 10 år kommit att innefatta de centralamerikanska länderna Nicaragua, Guatemala, Honduras och El Salvador. Samarbetet med Guatemala är det senast påbörjade och startades 1996. Det är också detta projekt vi valt att studera.

Samarbete med bibliotek i det som brukar kallas för utvecklingsländerna är inte direkt en vanlig företeelse inom den svenska biblioteksvärlden. Den internationella biblioteksorganisationen IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) har en avdelning för biblioteksarbete i utvecklingsländerna, ALP (Advancement of Librarianship). För övrigt finns det, förutom KBs projekt, ett antal projekt i Afrika, bland annat i Zimbabwe och Mocambique. Dessa är dock inte lika omfattande som KBs.¹ Dessutom finns en liten, ideell organisation ”Föreningen Biblioteksstöd till Nicaragua”, som arbetar med biståndsprojekt. Svensk Biblioteksforening har också en specialgrupp för ”Afrika, Asien och Latinamerika” som följer biblioteksutvecklingen i områdena, dock utan något aktivt samarbete.² Även BiS (Bibliotek i samhälle) driver samarbetsprojekt i Sydafrika.³ För övrigt lyser informationen om och engagemanget för bibliotek i den här delen av världen med sin frånvaro.

Att skriva en uppsats om ett så ”okänt” område är både spännande och svårt. Spännande därför att det är en utmaning och en möjlighet för oss att föra upp dessa frågor på dagordningen, svårt därför att vi inte har någon tidigare biblioteksvetenskaplig forskning att luta oss mot. Istället för att gräva i ”vårt eget” forskningsfält har vi därför tvingats blicka utåt, mot andra ämnesområden för att hitta det stöd vi behöver. Våra blickar har då främst gått till

¹ Se exempelvis Afrikagruppens hemsida: <http://www.afrikagrupperna.se/samarbete/zimdemo.htm> samt <http://www.afrikagrupperna.se/samarbete/projekt.htm>

² Se exempelvis Svensk Biblioteksforenings hemsida: <http://www.biblioteksforeningen.org/intro/grupper/specgr/grupp.html#asien>

³ Se exempelvis BiS hemsida: http://www.bok-form.se/bis/bis_sydafrika/index.htm

u-landskunskapen där vi hittat utvecklings- och biståndsteoretisk litteratur som hjälpt oss att sätta in vårt ämne i en vetenskaplig kontext.

För att inte helt tappa biblioteksperspektivet har vi dock valt att även fokusera på biblioteksutvecklingsfrågor som, även om det kanske inte hamnar inom det mest teoretiska av biblioteksvetenskapens områden, berör en debatt som ständigt pågår i den svenska biblioteksvärlden.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är dels att fånga den biståndsdiskurs och syn på biblioteksutveckling som formar biblioteksbiståndet till Guatemala, men också att studera hur det konkreta stödet rent praktiskt ser ut och vilka dess effekter är. Vi vill sätta biblioteksverksamheten i ett sammanhang för att kunna ge en mer problematiserad bild. Detta gör vi genom att kontrastera svensk biblioteksverksamhet mot guatemalansk. Med denna kontrastbild som bakgrund vill vi studera vad som händer när de olika biblioteksutvecklingarna/traditionerna möts i biståndsprojektet. De frågeställningar vi särskilt vill besvara är:

- Vilka faktorer påverkar biståndets utformning ?
- Vilka effekter får denna påverkan på det faktiska biståndet?
- Vilka effekter får biståndet på bibliotekens verksamhet och utveckling i Guatemala?

1.3 Avgränsningar

När vi påbörjade uppsatsarbetet var vår tanke att studera både Guatemala och Nicaragua för att på så sätt få en tydligare bild över samarbetets effekter över tid. Redan i materialinsamlandets tidiga stadium insåg vi dock att en sådan studie skulle bli alldeles för omfattande och tidskrävande. Vi bestämde oss därför för att begränsa oss till Guatemala. Att vi valde detta land beror till stor del på omständigheterna kring materialinsamlandet. Eftersom ämnesvalet förutsätter en studieresa försvåras materialinsamlandet avsevärt. En av de

viktigaste förutsättningarna för att kunna genomföra studien är då att kontakterna med ansvariga i respektive land fungerar bra. I detta fall fick vi omedelbart väldigt bra kontakt med personerna i Guatemala och de hade också möjlighet att rent praktiskt hjälpa oss under materialinsamlingen. Situationen i Nicaragua såg lite annorlunda ut. De ansvariga där hade under den tid vi skulle vara där små möjligheter att hjälpa oss och kontakten med Nicaragua under uppsatsens planeringsfas var också begränsad. Ytterligare en anledning till att vi valde Guatemala var att vi tyckte det skulle vara mer intressant att studera ett projekt som inte pågått så länge eftersom det är under arbetets första år som formerna och rutinerna kring projektet utarbetas och etableras. Därmed tror vi också att tankar och åsikter om projektet är mer levande under denna period.

Den andra avgränsningen vi gjort är egentligen ganska självklar. Vi har endast valt att studera de områden av Guatemalas biblioteksverksamhet som får *stöd* av Sida och KB. Stödet går via Guatemalas NB (Nationalbibliotek), ”Biblioteca Nacional Luis Cardoza y Aragón”, och riktas framför allt till landets folkbiblioteksverksamhet. Inom detta område har vi valt ut tre aspekter: *bibliotekens demokratiska funktion, folkbildning, utbildning och samarbete med skolor samt bibliotekarieutbildning och kompetensutveckling*. Aspekterna är valda utifrån vad som fokuseras i samarbetet. Eftersom vår avsikt delvis är att identifiera de tendenser i synen på biblioteksutvecklingen som ligger bakom biståndsprojektet har vi valt att kontrastera den guatemalanska biblioteksverksamheten mot den svenska. Vårt syfte är på intet sätt att göra en fullständig jämförelse mellan dessa länders biblioteksutvecklingar, utan att peka ut en del tendenser i respektive lands utveckling som kan bidra till att lättare förstå, dels bibliotekssituationen i Guatemala, men också det sammanhang ur vilket det svenska biblioteksbiståndet har växt fram.

Det skall också påpekas att vårt syfte inte är att göra en utvärdering av projektet (även om vissa delar av det faktiskt utvärderas i uppsatsen), utan att sätta in projektet i ett biblioteksutvecklings- och biståndsteoretiskt sammanhang.

1.4 Litteratur och material

Den litteratur, de artiklar och texter uppsatsen bygger på kan delas in i två områden. För det första använder vi material som rör våra utvalda studieområden; bibliotekets demokratiska funktion, utbildning och folkbildning samt bibliotekarieutbildning och kompetensutveckling. För det andra diskuterar vi olika biståndsteorier.

När det gäller det förra har vi valt ett par olika utgångspunkter för diskussionen om biblioteksutvecklingen i Sverige. För att diskutera ”folkbibliotekens demokratiska funktion” samt ”folkbildning, utbildning och samarbete med skolor” använder vi Kulturrådets omvärldsanalyser samt texter av Sven Nilsson. Dessa valde vi eftersom vi anser att de representerar två olika perspektiv i diskussionen. Kulturrådet står för den offentliga synen på biblioteken i samhället. Nilsson, som är en väl etablerad debattör när det gäller svenska biblioteksfrågor, nyanserar denna offentliga bild genom att föra en friare diskussion kring biblioteksutvecklingsfrågor. Som grund för diskussionen om ”bibliotekarieutbildning och kompetensutveckling” ligger två UHÄ-rapporter (Universitets och Högskoleämbetet) som utredde bibliotekarieutbildningen i slutet av 80- talet. Där det varit relevant för att fördjupa, eller nyansera diskussionen har vi även använt oss av aktuella artiklar från de stora svenska bibliotekstidskrifterna. För att beskriva biblioteksutvecklingen i Guatemala använder vi vårt eget insamlade material.⁴

När det gäller biståndsdelen använder vi för det första utvecklingsteoretisk litteratur. Detta för att ge en inblick i de teoretiska tankegångar som påverkar biståndsdiskursen. Det är framför allt två böcker som vi här använder oss av. Peter Smekals bok *Teorier om utveckling och underutveckling. En introduktion till u-landskunskapen*⁵ är en bra introduktion till utvecklingsteorierna, trots att den har ett par år på nacken. För att fördjupa och förtydliga diskussionen har vi också valt att använda Olle Törnquists bok *Politik och utveckling i tredje världen. En kritisk introduktion*⁶. För det andra använder vi oss av litteratur som berör biståndsteorier och biståndspolitik. De böcker vi framför allt använt är: Bo Karlström, *Det omöjliga biståndet. En systemkritik av offentligt bistånd*⁷, Peter Emsheimer (red), *Riskornet*.

⁴ För presentation av detta material se nedan

⁵ Smekal, 1991

⁶ Törnquist, 1996

⁷ Karlström, 1991

*En antologi om kunskapsutveckling i biståndsarbetet*⁸, Folke Albinson, *Dialog. Biståndets nav*⁹ samt Lennart Wohlgemuth (red), *Bistånd på utvecklingens villkor*¹⁰.

Biblioteksaspekten i biståndsverksamheten belyses också med hjälp av de empiriska undersökningar vi gjort.

Ytterligare material utgörs av texter som berör projektet framtagna dels av Sida, men även av KB och biblioteken i Guatemala. Dessutom har vi använt utbildningsmaterial, och skrifter som används av medarbetarna vid NB i Guatemala.

Vårt eget empiriska material består av 7 djupintervjuer, 1 kortare intervju, deltagarobservationer, videoinspelningar från utbildningsseminarier samt iakttagelser vid studiebesök på ca 20 olika folkbibliotek i Región Occidente, Región Sur samt i området runt huvudstaden Guatemala City.¹¹ Deltagarobservationerna utfördes vid ett utbildningsseminarium för bibliotekspersonal i Guatemala, vid en av bokbussens turer i Antigua samt vid folkbiblioteket i Antigua och NB i Guatemala City. Under vår vistelse i Guatemala genomförde vi 7 intervjuer med personer som arbetar med biblioteksverksamhet i Guatemala, både människor i chefspositioner och annan personal. Sammanlagt är 5 av dem kvinnor och 2 män. Vi har också genomfört en intervju med ansvarig för samarbetet i Sverige, i uppsatsen benämnd som KB:s handläggare.¹²

Under studieresan har vi också tillbringat mycket tid tillsammans med vår handledare i hans arbete, vilket gett insikt i arbetet samt möjliggjort flera informella diskussioner som varit till stor hjälp för oss.

1.5 Begrepp och ordval

Eftersom vi kommer att använda termer som kan tolkas på flera sätt vill vi här klargöra vår definition av dem i denna uppsats:

⁸ Emsteimer red., 1994

⁹ Albinson, 1996

¹⁰ Wohlgemuth, 1997

¹¹ Se karta kap. 8.4

¹² För utförlig presentation av informanterna se kap. 8.2

Diskurs är ett begrepp som ofta används, både i vetenskapliga och vardagliga sammanhang. Definitionen kan variera beroende på vem som använder det och var det används. Vi använder begreppet framför allt i samband med den övergripande diskussionen om bistånd och utveckling, men också i diskussionerna om biblioteksutveckling i Guatemala och Sverige. När vi använder begreppet syftar vi på en handlings- och samtalsordning som sätter upp hinder för vad som är möjligt att säga och göra och därmed har en styrande effekt. Man kanske också skulle kunna tala om den normala uppfattningen - den uppfattning som sätter normen och därmed också definierar det som avviker eller är onormalt, icke önskvärt. När vi talar om *synen på* bistånd eller biblioteksutveckling är det denna "normala" syn vi syftar på.¹³

¹³ En introduktion till begreppet presenteras exempelvis i Habermas, 1997

Termerna **biståndsprojekt**, **samarbetsprojekt** och **samarbete** använder vi synonymt för att skapa variation i texten. Detta gäller också termerna **stöd** och **bistånd** som båda avser den hjälp i form av ekonomiskt stöd och praktisk rådgivning KB bistår Guatemala med. Termen **utvecklingsamarbete** är Sidas term för sin verksamhet. När vi använder denna term är det främst i relation till Sida och Sidas roll i samarbetet.

1.6 Uppsatsens uppläggning

Efter detta första, inledande kapitel följer ett kapitel som vi valt att kalla "Bakgrund". Här beskrivs Guatemalas historia, politiska och sociala utveckling samt biblioteksverksamheten både när det gäller folk- och nationalbiblioteken. Vi beskriver också kort samarbetet mellan NB i Guatemala och KB i Stockholm i detta kapitel.

Kapitel 3 är ett metodkapitel. Förutom att presentera den metod vi använt diskuterar vi här också det som brukar kallas reflexivitet, det vill säga vår egen påverkan på studien. Detta kopplas också till den speciella situation under vilken vårt material samlades in.

I kapitel 4, "Folkbibliotek i Sverige och Guatemala", diskuterar och kontrasterar vi olika aspekter i svensk och guatemalansk biblioteksutveckling och verksamhet. De aspekter vi valt är: *bibliotekets demokratiska funktion; folkbildning, utbildning och samarbete med skolor samt bibliotekarieutbildning och kompetensutveckling*. Inom varje aspekt presenteras de viktigaste utvecklingstendenserna.

I det femte kapitlet, "Samarbetet Sverige – Guatemala", presenterar vi de utvecklings- och biståndsteorier vi valt att använda. Samarbetet sätts sedan i relation till dessa teorier och både KB:s och Sidas roll diskuteras. Därefter presenterar och diskuterar vi de metoder som används i samarbetet och avslutar sedan med samarbetets effekter i Guatemala respektive Sverige.

I kapitel 6, "Analys och slutsatser" besvarar vi våra frågeställningar och diskuterar våra resultat. Vi för också upp diskussionen på en mer allmän nivå och presenterar några tankar kring global biblioteksutveckling och bilateralt biblioteks bistånd som vi funnit relevanta efter vår studie av samarbetet mellan KB och Guatemalas NB.

I kapitel 8 "Appendix" finns en ordlista med förklaringar på termer och förkortningar som vi använder oss av, presentation av informanterna, citaten på originalspråk, samarbetsprojektets budget för Guatemala för åren 1999-2001 samt en karta över Guatemala.

2. Bakgrund

För att läsaren redan inledningsvis ska få en bild av det område vi studerat beskriver vi i det här kapitlet kort Guatemalas historia, dess politiska och sociala utveckling, NB:s och folkbibliotekens verksamhet, samt bibliotekssamarbetet mellan Sverige och Guatemala. Det är viktigt att skilja Guatemalas folkbibliotek resp. forsknings- och privata bibliotek åt då dessa verksamheter har helt olika förutsättningar. Vi kommer i denna uppsats uteslutande att diskutera folkbiblioteket och den stödverksamhet för folkbibliotek som NB bedriver. Därför presenteras endast dessa två typer av bibliotek i detta kapitel.

2.1 Guatemala

Guatemala ligger i det tropiska Centralamerika med kuster både mot Stilla Havet och Atlanten. Två stora bergskedjor löper från nordväst till sydöst med bergstoppar på över 4000 meter med mer än 30 vulkaner.¹⁴ De stora höjdskillnaderna ger markanta temperaturskillnader. Högländet har svensk sommarvärme, men utmed kusterna ligger temperaturen på mellan 25 och 50 grader Celsius.¹⁵ Idag har Guatemala drygt 12 miljoner invånare. 50-80 % är ättlingar till Maya-Quichéindianerna fördelade på ett tjugotal stammar med ungefär lika många språk.¹⁶ Högländet mellan bergskedjorna är det mest befolkade. Efter 36 års inbördeskrig håller landet nu långsamt på att bygga upp en fungerande demokrati. Senast landet hade demokratiskt styrelseskick var 1944-1954. Då försökte regeringen bland annat genomföra en jordreform och köpa upp jord från United Fruit, det multinationella företaget som ägde största delen av Guatemalas odlingsbara mark. Reformen fick hård kritik, främst från USA, och en CIA-stödd militärkupp genomfördes. Det

¹⁴ Se karta kap. 8.4

¹⁵ Utrikespolitiska Institutet, 1998

¹⁶ ibid.

militära maktövertagandet följdes av 42 år av militärregeringar eller regeringar sanktionerade av den guatemalanska armén.¹⁷

Vänstersympatisörer och intellektuella sågs som ett hot och förföljdes, torterades och mördades. Även indianbefolkningen sågs som ett hot eftersom den vänsterorienterade gerillan URNG (Unidad Revolucionaria Nacional Guatemalteca) hade sin främst rekryteringsbas bland fattiga indianer. Militärregimens strategi för att komma åt URNG var att ”ta vattnet från sjön där fisken simmar”¹⁸, vilket i praktiken innebar att hundratals, kanske tusentals indianbyar brändes ner och förstördes. Regimen hade ständigt stöd av USA. 1982, ett år då över 400 indianbyar utplånades, tillbakavisade USA:s president Ronald Reagan anklagelserna om brott mot mänskliga rättigheter i Guatemala. Under denna period betecknade Amnesty Guatemala som ett av världens mest repressiva länder. Sammanlagt beräknas 200 000 människor ha mördats eller försvunnit under de 36 år inbördeskriget varade.¹⁹

1996 inleddes fredsprocessen och vapenvila utlystes. Avtal om ursprungsbefolkningens rättigheter, återbosättning för interna flyktingar, demokratisering och folkligt deltagande samt mänskliga rättigheter slöts. En sanningskommission tillsattes också för utredning av brott under inbördeskriget. Det konstaterades bland annat att det var Guatemalas regeringar och CIA som låg bakom dåden under kriget. I fredsavtalet garanterades båda sidor partiell amnesti, vilket innebär att brott begångna under kriget, såsom mord och kidnappning, avskrivs. Endast folkmord går i efterhand att behandla rättsligt. Indianernas rättigheter har inte heller garanterats i författningen, vilket innebär att deras situation fortfarande inte är tryggad.²⁰

Situationen i Guatemala idag är fortfarande mycket svår. Politiska mord förekommer fortfarande liksom övergrepp mot den fattiga befolkningen på landsbygden, högerextrema dödspatruller finns kvar och kriminaliteten är mycket hög (Amnesty International 2001). Personer som arbetar för mänskliga rättigheter förföljs och har vid ett flertal tillfällen mördats. Två exempel är mordet på människorättskämpen och ärkebiskopen Juan Gerardi år 1998 samt

¹⁷ Kumm, 1997

¹⁸ Landerberg & Hallgren, 2000 s 32

¹⁹ Kumm, 1997 samt Landerberg & Hallgren, 2000

²⁰ ibid.

kvinnorättsskämpen Mayra Angelina Gutiérrez försvinnande år 2000.²¹ Enligt MINUGUA, FN:s organ för övervakning av freden i Guatemala, begicks under perioden juli 2000 till juni 2001 4821 övergrepp mot de mänskliga rättigheterna i Guatemala.^{22 23}

Det demokratiska deltagandet är lågt. Valdeltagandet är det sjätte lägsta i världen, vilket till stor del beror på valsystemet. För att få rösta måste man registrera sig vilket kostar pengar. Detta medför att stora delar av den fattiga befolkningen överhuvudtaget inte har råd att rösta. Dessutom måste röstningen ske på den ort man är folkbokförd vilket också hindrar många från att rösta eftersom vägar och kommunikationer på många håll är väldigt dåliga. Idag, januari 2002, styrs landet av en högerregering. Presidenten, Alfonso Portillo, har lovat att följa fredsavtalet, men hans anknytning till den förre diktatorn Rios Montt oroar många.²⁴

Landet präglas av ekonomisk, social och etnisk segregation, 80 % av indianerna lever i fattigdom. Arbetslösheten är 40 %, analfabetismen 32,7 %. Den sociala stratifieringen påminner om ett kastsystem: vita i toppen, därefter ett mellanskikt med landinos (hälften indian, hälften vit) och i botten indianer som försörjer sig som daglönearbetare eller tjänare. Utbildningsnivån är låg. Guatemala är en av de stater som satsar minst på utbildning i förhållande till BNP, mindre än 2%, detta trots att utbildning i fredsavtalet betonas som en nyckelfråga för demokratiseringen.²⁵ Det utbildningssystem som finns fungerar också dåligt. Det är stora skillnader mellan utbildningen för landsbygdens indianbefolkning och för städernas mer gynnade befolkningsgrupper. Utbildningsväsendet är centraliserat och ineffektivt och den lokala medverkan i administrationen är begränsad. Skolornas budget styrs av finansdepartementet.²⁶

²¹ *Murder of Auxiliary Archbishop Juan Gerardi*. Amnesty International [www] Hämtat från: <http://web.amnesty.org/802568F7005C4453/0/D729BD087DF0A1278025690000692EB6?Open&Highlight=2,guatemala> 9/12 2001

Women's rights defender missing. Mayra Angelina Gutiérrez Amnesty International [www] Hämtat från: <http://web.amnesty.org/802568F7005C4453/0/2C6B3A6462010EB08025692D00721894?Open&Highlight=2,guatemala> 9/12 2001

²² MINUGUA, 2001 *Duodécimo Informe sobre Derechos Humanos de MINUGUA* [www] Hämtat från: www.minugua.guate.net/informes/12DDHHRESUMEN.pdf

²³ För en utförlig beskrivning av situationen när det gäller de mänskliga rättigheterna i Guatemala se *The fifth report on the situation of human rights in Guatemala* Inter-American Commission on Human Rights [www] Hämtat från: <http://www.cidh.oas.org/countryrep/Guate01eng/chap.1.htm>, 4/12 2001

²⁴ Landerberg & Hallgren, 2000

²⁵ Landerberg & Hallgren, 2000 samt UNDP Human Development Report, 2000

²⁶ Landerberg & Hallgren, 2000

2.2 National- och folkbiblioteksverksamheten i Guatemala

Folkbiblioteken i Guatemala är inte högprioriterade när det gäller resursfördelning. De administreras under departementet för kultur och sport, vilket innebär att de konkurrerar dels med teatrar och museer, men också med idrottsevenemang och idrottsklubbar om resurserna. Som vi beskrev ovan präglas landet fortfarande av sviterna efter inbördeskriget. Svår fattigdom, korruption och ekonomisk kris är problem som naturligtvis påverkar även folkbiblioteken som ständigt får kämpa för att legitimera sin verksamhet. De få statliga och kommunala medel som avsätts för biblioteksverksamhet går till största delen till att betala löner för bibliotekspersonalen i Guatemala. Bibliotekens övriga utgifter måste täckas på andra sätt. Olika typer av stöd eller bistånd är vanligt, men ännu vanligare är att verksamheten blir lidande.²⁷ För att få stöd för verksamheten måste personalen arbeta aktivt, bland annat tvingas de ibland förhandla med kommunen för att få bibliotekens elförsörjning bekostad.²⁸

Folkbiblioteket i Panajachel²⁹ kan sägas representera det genomsnittliga folkbiblioteket i Guatemala. Det är inhyst i en lokal på lite mer än 30 kvadratmeter och har ett bestånd på ca 6000 exemplar, främst böcker. Liksom på de flesta folkbiblioteken i landet lånas böckerna inte ut. Detta beror på att böcker i Guatemala är väldigt dyra och därför en bristvara, även på bibliotek. Man får istället sitta på biblioteket och läsa eller kopiera. Tre personer arbetar i biblioteket. En av dem har lärarutbildning medan de andra två endast har grundläggande skolutbildning. Öppettiderna är bra, 9.00-19.00. De största problemen är brist på böcker eller att samlingarna är inaktuella. I Panajachel byggs just nu ett nytt bibliotek eftersom det gamla nyligen brunnit ner, men annars är ett väldigt vanligt problem att lokalerna är undermåliga och saknar möbler. Kommunen betalar lönerna, men ger mycket lite anslag till verksamheten i övrigt. Biblioteket är inte garanterat anslag för varje år, så många år utgår anslagen till verksamheten helt. Senast biblioteket i Panajachel fick anslag till annat än löner var för ett par år sedan. Då fick man Q4000 (ca 5200 Skr) att köpa böcker för.³⁰ Trots de knappa resurserna är biblioteket i Panajachel ett

²⁷ Comisión Técnica Biblioteca Nacional, 2000

²⁸ Deltagarobservation 010813-14

²⁹ Se karta kap.8.4

³⁰ Intervju med Guzmán Rosales 010827 och Guzmán 010918

välbesökt bibliotek, mycket tack vare personalens engagemang. En av de anställda beskriver sitt arbete så här:

”Ibland är det svårt att driva verksamheten med så små medel, men arbetsmoral är det viktigaste. Man måste ha mycket tålamod, speciellt med barnen, alltid vara trevlig och ha ett leende för dem. En person som arbetar på ett bibliotek har ett stort ansvar mot samhället. Kulturen är viktig. En by utan kultur är fattig”.³¹

Alla bibliotek är inte lika välbesökta som det i Panajachel. Möjligheterna för de anställda att marknadsföra eller på annat sätt synliggöra bibliotekets verksamhet är mycket små. Detta resulterar naturligtvis i att det är svårt att nå ut med verksamheten till medborgarna, speciellt på landsbygden där ett bibliotek ofta ska täcka ett stort område och kommunikationsmöjligheterna är begränsade. Avstånden mellan de olika folkbiblioteken samt problem med kommunikationsmedel påverkar också kontakten *mellan* biblioteken. NB strävar efter att skapa ett nätverk och har kontakt med biblioteken i nästan alla landets regioner. Biblioteken har dock inte mycket kontakt sinsemellan. Detta beror bland annat på att inget av folkbiblioteken har Internetuppkoppling, få har datorer och att inte alla har telefon.³²

Väldigt få av dem som arbetar på folkbiblioteken är bibliotekarieutbildade. Det finns en bibliotekarieutbildning i landet, men folkbiblioteken har ingen möjlighet att betala de löner som de utbildade kräver och anställer därför personer som saknar denna utbildning. Oftast är det lärare som arbetar på biblioteken vilket till stor del beror på att folkbiblioteken ofta är knutna till skolan, antingen genom att vara placerade på en skola eller genom att ha elever som största besökargrupp. Lärare anses därför, med sina pedagogiska kunskaper, vara väl lämpade att arbeta på biblioteken. Lönerna är dock väldigt låga och många tvingas arbeta med annat vid sidan av. Omsättningen på personal är också stor.³³

Eftersom det stöd folkbiblioteken får från kommunerna är så litet har det uppstått en rad bibliotek och biblioteksprojekt som är privat finansierade. Det är viktigt att betona att det är stor skillnad, utvecklingsmässigt, när det gäller folkbibliotek respektive privatfinansierade bibliotek eller forskningsbibliotek. Det finns flera biblioteksprojekt som drivs av statligt fristående

³¹ Intervju med Guzmán 010918

³² Intervju med Guzmán Rosales 010827

organisationer. Deras arbete har ofta gett mycket bra resultat och de har också kunnat fungera som stöd och inspiration till de kommunalt finansierade biblioteken.³⁴ Två exempel är FCDC (Fundación Cultural Duane Carter) och PROBIGUA (Proyectos Bibliotecas Guatemala) som vi kommer att ta upp längre fram.³⁵

Precis som i Sverige har NB i Guatemala till uppgift att samla, beskriva, bevara och tillhandahålla det som publiceras inom landet samt sådant som publiceras utomlands men har anknytning till landet. Dessutom ska NB fungera som ett stöd för landets övriga biblioteksverksamhet när det gäller utveckling, planering och samverkan. I Sverige är detta stöd främst inriktat på forskningsbibliotekens verksamhet, medan det i Guatemala riktas till folkbiblioteksverksamheten.³⁶ På grund av den svåra ekonomiska situation som framför allt folkbiblioteken i Guatemala befinner sig i får NB även fungera som ett stort folkbibliotek. Till exempel finns det på NB en stor barnavdelning som ska fungera som en modell för folkbibliotekens barnavdelningar. Här arbetar man med barn från tre till tolv år. Man har sagostunder för de minsta barnen och arbetar med olika teman för de lite äldre. Dessa berör allt från tillverkning av teaterdockor till mer allvarliga diskussionsstunder där ämnen som miljö, AIDS och familjeförhållanden berörs. Dessutom undervisar man barnen i bibliotekskunskap. Eftersom den största delen av målgruppen är skolbarn samarbetar barnavdelningen med de flesta offentliga skolor i Guatemala City. Eleverna använder främst biblioteket för att söka information till skolarbeten, men genom att erbjuda exempelvis temaverksamheter hoppas barnavdelningen kunna sprida en medvetenhet om vad biblioteken har att erbjuda och en lust att återvända även efter skolan.³⁷

Ett sätt att förbättra bibliotekens situation är att samarbeta med andra bibliotek. År 1989 bildades ett centralamerikanskt biblioteksnätverk, ABINIA/AC (Association of Iberian-American National Libraries), med just detta syfte. Det är ett samarbete mellan de centralamerikanska nationalbiblioteken som syftar till att stärka och utveckla biblioteksverksamheten i området.³⁸

³³ *ibid.*

³⁴ *ibid.*

³⁵ Se kap. 4.1.1, 4.2.1

³⁶ *Uppgifter*. Kungliga Biblioteket [www] Hämtat från: <http://www.kb.se/Info_fr.htm> 4/12 2001.

ABINIA/AC, 2001

³⁷ Intervju med Rosario Gatica 010828

³⁸ Polo Sifontes 2001

2.3 Ett bilateralt biståndsprojekt i praktiken

Samarbetet mellan KB i Sverige och Guatemalas NB är ett bilateralt biståndsprojekt, d.v.s. ett projekt i vilket givarlandet ger biståndet direkt till en institution i mottagarlandet istället för att biståndet förmedlas via mottagarlandets stat.³⁹ Projektet har pågått sedan 1996 och benämns ”twinningprojekt”, vilket innebär att en institution stödjer motsvarande institution i mottagarlandet. Målet är att stödja systerorganisationen i samarbetslandet så att den kan utvecklas efter sina egna politiska, kulturella, sociala och ekonomiska förutsättningar.⁴⁰ I detta fall samarbetar alltså KB med Guatemalas NB.

Redan innan projektet startade i Guatemala fanns, som nämnts tidigare, liknande biblioteksprojekt mellan Sverige och andra Centralamerikanska länder. Samarbetet startade på ideell basis, genom UNESCO-rådets referensgrupp, i Nicaragua 1984. 1987 startade det statliga biståndet och samarbetet formaliserades.⁴¹ Biblioteken i Nicaragua tog initiativ till att starta det Centralamerikanska biblioteks nätverket ABINIA/AC⁴² som idag inkluderar förutom Nicaragua och Guatemala även Honduras, El Salvador, Belize, Panamá och Costa Rica. Genom nätverket fick de andra länderna upp ögonen för biståndet och stödet utökades till att omfatta också El Salvador, Honduras och Guatemala.

Det ekonomiska stödet går via Sida och dess riktlinjer för bistånd sätter därför ytterst ramarna för samarbetet.⁴³ Sidas riktlinjer är anpassade efter riksdagens övergripande mål för Sveriges utvecklingsarbete. Utifrån dessa mål har Sida tagit fram handlingsprogram för fyra områden: minskad fattigdom, rättvisa, fred och demokrati, omsorg om miljön samt jämställdhet mellan kvinnor och män. I dessa handlingsprogram konkretiseras de övergripande målen. KB:s samarbetsprojekt med Centralamerika sorterar under *kulturprogrammet* som i sin tur sorterar

³⁹ Vad är bilateralt bistånd? Sida [www] Hämtat från: <http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=246&a=4808>, 3/12 2001

⁴⁰ *Twinning* Sida [www] Hämtat från: <http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=191&a=7644> 8/12 2001

⁴¹ Intervju med Andersson Pelling, 011116

⁴² Se kap.2.2

⁴³ I denna uppsats fokuserar vi framför allt på samarbetet mellan KB och Guatemala. Eftersom Sida är en viktig aktör anser vi dock att en kort orientering när det gäller deras riktlinjer och handlingsplaner för biståndsarbete är viktigt. Beskrivningen av Sidas roll fördjupas också ytterligare i de olika avsnitten i kapitel 5.

direkt under *handlingsprogrammet för rättvisa fred och demokrati*.⁴⁴ Biblioteken pekade ut som betydelsefulla framför allt när det gäller information och samhällsdebatt, vilket är ett av de områden som arbetet inom kulturprogrammet inriktas på. Förutom de fyra handlingsprogrammen arbetar Sida med särskilda land- eller områdesstrategier. Av Sidas bilaterala biståndsbudget går ca 10% till Latinamerika. Det bistånd Guatemala får från Sverige rör fem områden⁴⁵:

- Konsolidering av freden
- Stärkande av demokrati på central och lokal nivå
- Främjande av mänskliga rättigheter och stärkande av rättsstaten
- Modernisering av staten
- Hållbar ekonomisk och social utveckling med inriktning på de fattigaste

Från KB:s sida har huvudmålet för biblioteksprojektet hela tiden varit att stödja *NB* i Guatemala för att det i sin tur ska kunna stödja folkbiblioteken i landet. I samverkan med en handläggare på Sida arbetar KB för att ta fram mål och riktlinjer för samarbetet. Tidigare utarbetade man förslag för arbetet i varje land, men idag kan man göra mer övergripande mål för alla länderna eftersom kontakten länderna emellan har utvecklats och de alla har liknande behov av stöd i sitt arbete.

I projektet fungerar Sida som biståndsexpert och KB som expert på biblioteksfrågor. Både från Sidas och från KB:s sida benämner man projektet ”samarbete”. Detta för att betona att det handlar om att utveckla mottagarlandets bibliotek genom *samverkan* med dem som arbetar med verksamheten på plats. Biståndet baseras på dialog och KB:s strävan är att fungera som resurskälla istället för att agera expert.⁴⁶ Som samarbetspartners på den guatemalanska sidan finns en grupp på 5 personer som sköter varsin del av de olika områden som berörs d.v.s. *upprätthållande av kontakten med folkbiblioteken, samarbetet med ABINIA/AC, teknisk utveckling, barnverksamhet samt praktisk hantering av utbildningsseminarier*.

⁴⁴ Sida, 1998

⁴⁵ *Utvecklingssamarbetet med Guatemala*. Sida [www] Hämtat från: <<http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=285&a=1567>>10/12 2001

⁴⁶ Intervju med Andersson Pelling, 011116

Metoder för arbetet har vuxit fram efter hand. Personliga kontakter mellan de som samarbetar har varit viktiga. Inför den nya perioden 2002-2004 har man arrangerat planeringsmöte i Centralamerika med metoden LFA (Logical Framework Approach).⁴⁷ Metoden utvecklades för US Aid i slutet av 60-talet och har vidareutvecklats inom bland annat OECD, FN.⁴⁸

KB:s handläggare och ansvarig för projektet är bibliotekarie med bakgrund som volontär inom UBV (Utbildning och Bistånds Verksamhet) i Nicaragua. Handläggarens arbetsuppgifter är att genomföra projekt, informera och rapportera resultat till Sida samt lägga upp strategier för utbildning i samarbete med bibliotekspersonal i Guatemala och de andra länderna. Varje vecka har handläggaren också kontakt med sina samarbetspartners i Guatemala för att kunna ge stöd och råd i deras arbete.⁴⁹ Projektet sorterar under Administrationsenheten på KB, men IT-enheten liksom Ekonomienheten är också knutna till projektet.

2.3.1 Stödet idag

Målet med stödet är att stärka Guatemalas NB som central kulturinstitution så att det kan uppfylla sin roll som samlare och bevarare av det tryckta kulturarvet, vara samordnare för och tekniskt stödja folkbiblioteken. Grundtanken är att ett väl fungerande NB, genom att utgöra ett stöd för folkbiblioteken, främjar social utveckling och demokratisering i Guatemala. Till exempel har ett folkbiblioteksnätverk stor betydelse för att man ska kunna nå ut till alla medborgare.⁵⁰ Hur åtgärderna rent praktiskt ska se ut diskuteras, som tidigare nämnts, fram i dialog mellan KB och Guatemalas NB. I målen för samarbetet med folkbiblioteken uttrycks att man vill...

”...utveckla möjligheterna för folkbiblioteken att spela en viktig roll i lärande samt fastställa verktyg för bibliotek och bibliotekarier så att de kan verka som aktiva komponenter i utbildningssystemet”.⁵¹

⁴⁷ Se kap 5.2

⁴⁸ Darlin, 2001

⁴⁹ Intervju med Andersson Pelling, 011116

⁵⁰ Polo, Sifontes 2001

⁵¹ Intervju med Guzmán 2001

Stödet förmedlas också via NB till de ickestatliga enskilda organisationerna PROBIGUA (Proyecto Bibliotecas Guatemala) och FCDC (Fundación Cultural Duane Carter). Båda dessa arbetar för att utveckla landets folkbibliotek.⁵²

Ungefär 2 gånger/år reser KB:s handläggare, ibland i sällskap med någon svensk medarbetare knuten till projektet, till Centralamerika för att ta del av arbetet där. Man besöker då folkbibliotek, utvärderar NBs arbete samt deltar vid möten och utbildningar i nätverket ABINIA/AC. Utbildningarna ges till utvalda bibliotekariers som har i uppgift att förmedla kunskapen vidare till personalen på sina bibliotek. T.ex. ges utbildningar i förvärv, gallring, bibliotekariens roll m.m. Teman för utbildningarna väljs i dialog med bibliotekarierna i Guatemala.⁵³

Det man också gör under besöken är att planera hur stödet ska fördelas inom användningsområdena. I mars 2001 arrangerades ett ABINIA/AC-möte i Guatemala där man diskuterade vad man kallade ”esqueleto” (skelett) att lägga fram för Sida som underlag vid övervägande om fortsatt samarbete. Här definierades områden som samarbetet innefattar och punkter inom varje område.⁵⁴

Delar av utbildningspengarna kommer att avsättas till visst materiellt stöd för folkbibliotek med särskilda behov såsom biblioteket i Panajachel⁵⁵ som brann ner och kommer att återuppbyggas under 2001, samt ett bibliotek i Comalapa med litteratur för ursprungsbefolkningen på mayaspråket kaqchikel.⁵⁶

Man har också fört samtal med respektive lands kulturministerier samt med svenska ambassadörer och biståndshandläggare.⁵⁷

2.3.2 Projektets finansiering

⁵² Intervju med Andersson Pelling, 011116

⁵³ Se kapitel 4.3

⁵⁴ Holmqvist, 2001

⁵⁵ Se karta kap.7.3

⁵⁶ Intervju med Andersson Pelling, 011116

⁵⁷ *ibid.*

Av det totala, KB-administrerade stödet till Centralamerika går 15% till det regionala samarbetet (bl. a ABINIA/AC) och 10% till KB. De resterande 75% går till de fyra programländerna: Nicaragua, Guatemala, Honduras och El Salvador. Av dessa 75% går 70% till att utveckla folkbiblioteken (hit räknas också stödet till de enskilda organisationerna såsom PROBIGUA och Duane Carter). 30% går till NB's verksamhet och används bland annat till utbildning av personalen.⁵⁸

2000-2001 års budget för stödet till Guatemala var SEK 2.287.000.⁵⁹ Enligt den här störst del fördelats mellan barnverksamhet, teknisk utveckling, kontakt med folkbibliotek, bokinköp till folkbiblioteken samt utbildning av personal.

När det gäller fördelning av den summa som går till folkbiblioteksutveckling avgör ansvarig på NB, ofta i samråd med handläggaren på KB, hur stödet bäst fördelas. Efter varje resursinsats redovisas ekonomin för KB som godkänner och i sin tur redovisar för Sida.

2.3.3 Problem i samarbetet

Ett stort problem som funnits i samarbetet med samtliga länder är att bibliotekspersonalen ofta byts ut. Detta gör att kontakten inte alltid fungerar som den ska samt att personal som utbildats byter arbetsplats. På så sätt fyller inte utbildningarna den kompetensutvecklande funktion man avsett.⁶⁰ I motsvarande projekt i Nicaragua finns ett program för att ge ny personal utbildning. Detta vill man från KB:s sida använda även i Guatemala.⁶¹

Relationen mellan de enskilda individerna i samarbetet spelar en stor roll både för

⁵⁸ Intervju med Andersson Pelling, 011116

⁵⁹ Se budget för stödet till Guatemala kap. 8.5

⁶⁰ Intervju med Guzmán Rozales, 010827 och Andersson Pelling, 011116

⁶¹ Intervju med Andersson Pelling, 011116

utarbetandet av projekten och för resultaten. Detta är både en styrka och en svaghet. Om relationerna fungerar bra bidrar den personliga kontakten förmodligen både till flexibilitet och smidighet i arbetet. Om någon av deltagarna däremot försvinner, eller det uppstår problem som är svåra att lösa inom ”relationens ramar” blir det så klart ett problem. Viktiga kunskaper faller bort med individerna och problemen kanske blir svåra att lösa när relationen är alltför personlig.

En begränsning i samarbetet är också de ramar som finns för biståndet. Som vi nämnde tidigare definieras de övergripande målen för biståndet av Sveriges riksdag. Sida utarbetar sedan, utifrån dessa mål, riktlinjer för sina projekt. Slutligen definierar Sida, i samarbete med KB, fram vilka ramar som ska gälla för samarbetet med Guatemala. Att förverkliga Guatemalas NB:s önsknings för utvecklingen kanske inte är helt enkelt då idéer och förslag på förändringar måste vidarebefordras till förhandlingar med en högre part i hierarkin. Idéer om hur man ska gå tillväga måste alltså även om de kommer från KB granskas av Sida och kan där förkastas om de inte passar in i policyn. En sådan situation uppstod t.ex. efter orkanen Mitchs framfart 1998 då bl.a. Guatemala drabbades hårt. Sida stödde återuppbyggnaden av bostadsområden och KB:s handläggare föreslog att man i samband med detta också skulle satsa på bibliotek. Dessa skulle då kunna fungera som ”vardagsrum” för människor innan man återuppbyggt bostäderna. Detta förslag förkastade Sida.⁶²

⁶² Intervju med Andersson Pelling, 011116

3. Metod

3.1 Förarbetet och resan

Största delen av vårt materialinsamlingen gjorde vi under vår två månader långa studieresa i Guatemala. Vår uppsats är en s.k. MFS (Minor Field Studie) -rapport. MFS är ett program i Sidas regi som bekostas genom stipendier. Förutsättningen för att beviljas stipendium är bl.a. att uppsatsen berör något utvecklingsland samt att uppsatsens ämne är relaterat till den internationella utvecklingsprocessen.⁶³ Genom detta program vill Sida

”...ge studerande möjlighet att under minst två månaders vistelse i U-land studera en fråga som är relaterad till utvecklingsprocessen...En avsikt med programmet är också att stärka universitets och högskolors kapacitet att driva internationell verksamhet.”⁶⁴

Inför vår ansökan till Sida krävdes en hel del förarbete, vilket också gav grunden till uppsatsen. Vi startade på KB där vi tog kontakt med huvudansvarig för hela samarbetet med Centralamerika. Av henne fick vi material om projekten och namn på personer som är verksamma i Centralamerika. Efter att ha satt oss in i detta material valde vi ut länderna Nicaragua och Guatemala för vår studie. Resan dit planerade vi tillsammans med ansvariga för projekten där och på KB. I augusti 2001 reste vi till Guatemala där vår handledare, som är ansvarig för folkbiblioteksverksamheten i landet, gjort upp ett schema med deltagande vid seminarier, studiebesök vid folkbibliotek i tre olika regioner, tid för intervjuer samt studier av dokument. Som nämnts tidigare bestämde vi oss tidigt för att begränsa ämnet till bara Guatemala och stannade alltså där under hela perioden.⁶⁵ På så sätt kunde vi gå djupare in i materialet i Guatemala och fick möjlighet att fylla i luckor innan vi reste hem.

Metodologisk grund för studieresan skaffade vi oss bland annat under den obligatoriska förberedelsekurs som arrangeras av Sida inför MFS-uppsatser. Under denna kurs kunde vi genom

⁶³ MFS. Sidas stipendier för fältstudier. [www] Hämtat från: <<http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=689&a=4734>> 3/12 2001

⁶⁴ ibid.

diskussioner med ledare och övriga deltagare sätta in vårt uppsatsämne i ett sammanhang. Fokus låg inte enbart på uppsatsarbetet som en del i en vetenskaplig studie, utan även på det möte med ett annat land som insamlandet av material skulle komma att innebära. Detta hjälpte oss att förbereda oss inför resan och att hitta metoder för att genomföra studien.

3.1.1 Materialinsamlingen

Största delen av vårt material har samlats in genom intervjuer. Vid intervjuerna har vi använt bandspelare. Samtliga har gjorts på spanska utom två, som genomfördes på engelska resp. svenska (den senare i Sverige). Då vi ansett att transkribering varit alltför tidskrävande och dessutom överflödigt har vi istället valt att göra referat av intervjuerna. På de ställen vi använder citat finns det spanska citatet med i appendix. Då intervjun på svenska förflöt mer som ett samtal än en intervju valde vi att göra referat även av denna. Att genomföra intervjuer på spanska har gått mycket bra, men också varit begränsande. Vi har blivit tvungna att ta till lexikon vid flera intervjuer och att ”prata runt” ämnet då vi inte kunnat förklara med enstaka ord vad vi menat.

De metoder vi använt för undersökningarna påverkar i stor utsträckning vår redovisning av materialet. Då vi inte följer en traditionell samhällsvetenskaplig metod väljer vi att avvika från mönstret även i redovisningen. Teori respektive resultat flyter på många ställen ihop i vårt material. Våra beskrivningar av biblioteksverksamheten i Guatemala baseras t.ex till stor del på deltagarobservationer och intervjuer. Därför väver vi in detta material i den löpande framställningen och avstår från att redovisa våra fältstudier i ett särskilt avsnitt.

3.2 PRA-Participary Rural Appraisal

⁶⁵ Se kap 1.3

En metod, som är vanlig i sammanhang då det gäller att skapa sig inblick i sitt studieområde genom kontakt med människor i ett främmande land, är PRA (Participatory Rural Appraisal). För att få en överblick av vad PRA innebär studerade vi två olika sammanfattningar av ämnet: Birtha Mikkelsens *Methods for development work and research*⁶⁶ och Robert Chambers *Whose reality counts*⁶⁷. Metoden byggs upp av olika tekniker och verktyg för att skapa deltagande och samarbete i det fält som ska studeras. Eftersom ingen studie enligt PRA är den andra lik avgör man inför varje undersökning vilka verktyg man ska använda.

“One implication of the overruling principle of PRA, ‘Use your own best judgement at all times’, is invention. Participatory assessments and activities are methods for creating dialogue and for collecting information. They are characterized ingenuity and flexibility. Which methods to apply depends on the specific context”.⁶⁸

Verktygen anpassas alltså under studiens gång efter den situation som råder när man väl befinner sig på plats. Vi ansåg att PRA kunde ge oss en bra grund inför resan och valde ut fem olika verktyg i PRA som skulle kunna vara användbara för oss:

- **Genomgång av andrahandskällor (Review of secondary sources)** såsom dokument, statistik, rapporter, böcker, filer, foton och kartor. Att studera foton och videofilmer gav oss i flera fall en uppfattning om hur arbetet brukade gå till. Vi fick också möjlighet att studera rapporter från genomförda aktiviteter samt böcker som användes som utgångspunkt för arbetet.
- **Direktobservation (Direct observation)** Innebär att man på plats kan observera de områden som studeras och på så sätt få en direkt och personlig uppfattning om verksamheten. För vår del innebar det att vi kunde få syn på strukturer i bibliotekskulturen. Det blev också möjligt för oss att få en bättre uppfattning av hur samarbetet fungerar i praktiken. Kontakten med människor involverade i projektet möjliggjorde dessutom många informella diskussioner som bidrog till våra sammantagna intryck.

⁶⁶ Mikkelsen, 1995

⁶⁷ Chambers, 1996

- **Halvstrukturerade intervjuer (Semi-structured interviews)** Att intervjuerna kallas halvstrukturerade betyder på intet sätt att de är oförberedda. Frågorna som ställs är öppna såtillvida att man inte följer ett konkret formulär och vikten av att följa upp sådant som informanten nämner i förbigående betonas. Det är viktigt att vara flexibel och nyfiken för att inte missa sådant som informanten kanske inte trodde var relevant. Intervjuerna bör inte bara göras med experter eller de som är bäst utbildade inom området. Istället kan informanter från olika nivåer tillsammans bilda en kedja som skapar helheten. Under vår första månad i Guatemala hann vi få en inblick i arbetet och kunde alltså på så sätt avgöra vilka personer som skulle vara intressanta att intervjua. Dessutom hann vi skaffa oss många bakgrundsfakta innan vi genomförde intervjuerna. Sammanlagt genomförde vi 6 intervjuer med personer på olika nivåer i biblioteksarbetet.⁶⁹
- **Möjliga framtids- och scenario workshops (Possible future and scenario workshops)** Vid dessa workshops samlas involverade personer för att diskutera något ämne som är viktigt för utvecklingen av deras arbete. I Guatemala anordnade vi inte själva workshops, men deltog vid utbildningsseminarier som arrangerades av NB. Där genomförde deltagarna t.ex. rollspel kring hur man förhandlar med kommunpolitiker för att få resurser till biblioteken samt diskuterade olika strategier för arbetet. De teman som avhandlades var förbestämda av arrangörerna, men i själva övningarna arbetade deltagarna i grupp för att komma fram till lösningar oberoende av arrangörerna.
- **Gör det själv (Do it yourself)** Innebär att utomstående personer deltar i arbetet och lär sig det av de involverade. Vårt deltagande i NB:s arbete skapade många diskussioner och gav oss goda erfarenheter av hur man arbetar. Vi kunde komma med synpunkter samtidigt som vi medverkade i det de gjorde. På så sätt upplevde vi själva vilka glädjeämnen eller svårigheter man dagligen hanterade.⁷⁰

⁶⁸ Mikkelsen, 1995 s.70

⁶⁹ Se kap 1.6

⁷⁰ Mikkelsen, 1995

3.3 Nord-syd perspektivet

Under kursen på Sida Sandö diskuterades också nord-syd perspektivet, d.v.s. relationen mellan rika länder i norr och fattigare i söder. I boken *Whose reality counts?* av Robert Chambers⁷¹, som nämnts tidigare diskuteras hur man som västerlänning bör förhålla sig till länder i syd, speciellt när det gäller utvecklingsarbete. Chambers visar hur nord ofta antar en överordnad position i relationen med syd. För att detta maktförhållande ska kunna förändras måste nord ifrågasätta sitt sätt att handla:

“The question whose reality counts can be answered more and more with ‘Theirs’. The issue is whether we, as development professionals, have the vision, guts and will to change our behavior, to embrace and act out reversals”.⁷²

Utmaningen att förändra sitt sätt att handla måste finnas på ett personligt, professionellt och institutionellt plan.⁷³ En väg att skapa förändring menar Chambers är att använda sig av PRA.

“In a spirit of pluralism, each person, profession and institution can find an individual pathway for meeting these challenges [...] Participatory Rural Appraisal (PRA) is not a panacea, and will not solve all the problems of the world; but it does open up some ways of trying to tackle these challenges [...] The essence of PRA is changes and reversals-of role, behaviour, relationship and learning. Outsiders does not dominate and lecture; they facilitate, sit down, listen and learn...”⁷⁴

3.4 Reflexivitet

Då vi använt oss av PRA i undersökningen anser vi det nödvändigt att ta ställning till det man inom socialvetenskaperna kallar reflexivitetsproblemet, d.v.s. att forskaren själv är del av det

⁷¹ Chambers, 1996

⁷² ibid. s 236

⁷³ ibid. s 102

⁷⁴ ibid. s 103

hon/han studerar och på så sätt påverkar det material som samlas in. Denna delaktighet går inte att undvika, men forskarens mål måste vara att göra denna påverkan så liten som möjligt. Det är viktigt att vara *reflexiv* på så sätt att man erkänner och redovisar sin roll i sitt forskningsresultat.⁷⁵

I vårt fall är denna påverkan kanske lättare att förutse än i studier som genomförs i en miljö som ligger väldigt nära forskarens egen, däremot är det kanske svårare att göra något åt den. Ett av de största problem en forskare brukar ha är att distansera sig från sitt forskningsobjekt, man blir ”hemmablind”.⁷⁶ I vårt fall finns en tydlig distans redan från början i form av kulturskillnader. Därför har vi, snarare än att distansera oss från vårt studieobjekt, blivit tvungna att försöka tränga igenom denna distans för att komma studieobjektet närmare.

Vårt största problem har varit att vi kommit från ett land som biblioteken i Guatemala

⁷⁵ Ehn & Klein, 1994

⁷⁶ *ibid.*

står i beroendeförhållande till. Även om vi så tydligt som möjligt poängterade att vi inte representerade vare sig Sida, KB eller Sverige i stort, var det många gånger svårt att få en neutral relation till de personer vi träffade. I intervjusituationer var det ibland tydligt att svaren anpassades efter vad de trodde att vi ville höra. Vid dessa tillfällen försökte vi kringgå problemet genom att inte ställa så direkta frågor, utan prata runt själva frågan istället för att på så sätt kunna fånga den ”verkliga” åsikten. Andra gånger märkte vi säkert inte ens att svaren friserades. Detta är naturligtvis på ett sätt en svaghet i vårt material, samtidigt som det också säger en del om relationen mellan länderna och kan användas som en indikator på hur samarbetet fungerar.

4. Folkbibliotek i Sverige och Guatemala

Vad är det man lägger vikt vid i folkbiblioteksarbete i Sverige och Guatemala och vilken roll har folkbiblioteken idag? För att diskutera detta tar vi utgångspunkt i synen på både svensk och guatemalansk folkbiblioteksutveckling som den presenteras i den litteratur och det material vi har till vårt förfogande. Vårt syfte är på intet sätt att göra en fullständig jämförelse mellan dessa länders biblioteksutvecklingar, utan att istället peka ut och kontrastera en del tendenser som kan bidra till att lättare förstå dels bibliotekssituationen i Guatemala men också det sammanhang ur vilket det svenska biblioteksbeståndet har växt fram. Detta anser vi är viktigt att göra för att ge bredd åt analysen. Följande kapitel innehåller alltså en beskrivning av situationen för folkbiblioteken i Sverige respektive Guatemala, men fungerar också som ett sätt att lyfta fram de likheter och skillnader i synen på bibliotek som eventuellt finns bakom samarbetet.

Kanske kan det ändå verka märkligt att vi väljer att ställa folkbiblioteksverksamheten i de båda länderna mot varandra, när det svenska stödet går genom vårt nationalbibliotek, KB. Detta har vi dock valt att göra eftersom samarbetet till stor del syftar till att stärka folkbiblioteken.⁷⁷ Tankarna bakom samarbetet rör därmed också ländernas folkbiblioteksverksamhet.

I detta kapitel diskuteras folkbiblioteksverksamheten i Sverige och Guatemala ur tre olika aspekter: *folkbibliotekens demokratiska funktion, samarbete med skolor och folkbildning* samt *bibliotekarietutbildning och kompetensutveckling*. Dessa områden har vi valt efter att ha iakttagit vilka aspekter man fokuserar på i samarbetet mellan KB och Guatemalas NB.

⁷⁷ Intervju med Andersson Pelling, 011116

4.1 Folkbibliotekens demokratiska funktion

4.1.1 Folkbibliotek och demokrati i Sverige

Definitionen för folkbibliotek håller på att vidgas menar Sven Nilsson i ”Framtidens bibliotek”.⁷⁸ I Sverige har folkbibliotekens roll, under 1900-talet, varit nära förknippad med demokrati. I magisteruppsatsen *Folkbibliotek och demokrati* visar Lena Frändberg hur folkbiblioteken förr och nu haft en roll som främjare av demokratin i Sverige. Frändberg beskriver hur biblioteksverksamheten från början hörde nära ihop med folkbildning, men hur betoningen efter hand flyttats från den folkbildande uppgiften till en kultur och informationsförmedlande uppgift.⁷⁹ Även Nilsson talar om att folkbiblioteksverksamheten skapades inom en stark idétradition kring folkbildning.⁸⁰ Förutsättningarna för bibliotek har förändrats i takt med samhällets utveckling. Bibliotekens roll som kunskaps- och informationscentra har alltmer betonats, men trots det har biblioteken behållit sitt demokratiska engagemang, menar Nilsson.⁸¹ Hur ser då folkbibliotekens roll i demokratin ut idag?

När man talar om bibliotekens demokratiska funktion eller roll syftar man på den del av demokratibegreppet som rör mänskliga rättigheter och yttrandefrihet. UNESCO formulerar denna roll i sitt Folkbiblioteksmanifest:

”Frihet, välfärd, samhällelig och personlig utveckling är grundläggande mänskliga värden. De kan bara förverkligas genom välinformerade medborgare med möjlighet att utöva sina demokratiska rättigheter och därigenom spela en aktiv roll i samhällslivet. Medborgarnas egna deltagande i utvecklingen av demokratin är beroende av en fullgod utbildning samt en fri och obegränsad tillgång till kunskap, tankar, kultur och information. Folkbiblioteket som lokalt kunskapscentrum utgör en grundförutsättning för ett livslångt lärande, ett självständigt ställningstagande och en kulturell utveckling för den enskilde och för olika grupper i

⁷⁸ Nilsson, 2000a

⁷⁹ Frändberg, 1999

⁸⁰ Nilsson 1999, s.201

⁸¹ Nilsson 1999, s.210

samhället”.⁸²

Tanken på att biblioteken fyller denna funktion är starkt rotad i det svenska samhället, men framhålls denna roll på samma sätt som tidigare eller ligger fokus idag någon annanstans? Enligt den omvärldsanalys som gjordes av Kulturrådet 2001 har folkbiblioteken i Sverige idag en viktig roll i demokratin, men den är till stor del inriktad på teknik.⁸³ Värnandet om demokratin läggs på en teknisk nivå såtillvida att många folkbibliotek satsat på bra internetuppkoppling under senare delen av 90-talet, fler datorer och internetbaserade informationstjänster. Investeringarna inom detta område har betytt nedskärningar inom andra. Framför allt har inköpen drabbats, men nedläggningen av filialer och bokbussar fortsätter samtidigt som det tekniska prioriteras.⁸⁴ Allt mer av verksamheten koncentreras till kommunernas huvudbibliotek, vilket för många innebär mindre möjlighet att använda sig av bibliotekets resurser.

”Försvagningen av de svenska folkbiblioteken är allvarlig och måste även ses som en förlust för en levande demokrati.”⁸⁵

Satsningen på teknik fyller givetvis ändå en viktig funktion då det handlar om att ge användarna tillgång till information, vilket enligt UNESCOs manifest är en viktig demokratisk uppgift för biblioteken.⁸⁶ Genom biblioteket kan fler få tillgång till den nya tekniken. Många som inte har råd eller möjlighet att ha internetuppkoppling eller dator hemma kan utnyttja möjligheterna på folkbiblioteken. Tekniken ger således *alla* möjlighet att skaffa sig information för att kunna delta i demokratiska processer. Den ger också många möjlighet att utnyttja bibliotekens resurser hemifrån.

⁸² UNESCO, 2001[www] Hämtat från: http://www.kur.se/kur/utskrift.asp?art_id=2215 4/12 2001

⁸³ Kulturrådet, 2001

⁸⁴ Kulturrådet 2001, s.78

⁸⁵ ibid s. 80

⁸⁶ UNESCO 2001[www] Hämtat från http://www.kur.se/kur/utskrift.asp?art_id=2215 4/12 2001

Tillgängligheten kan alltså öka, men det finns andra aspekter av bibliotekens funktion i demokratin. Sven Nilsson påpekar att demokratifunktionen för folkbiblioteken idag måste hållas levande även om man satsar på teknik:

”Utvecklingen av den virtuella gemenskapen måste ske på de förutsättningar som gäller i den lokala samhällsmiljön, annars riskerar man att slå sönder en gemenskap utan att erbjuda någon annan istället. Biblioteken kan, med sin starkt lokala förankring, spela en viktig roll i denna utveckling”.⁸⁷

4.1.2 Bok för bok förändras Guatemala

I ett land som Guatemala, där kränkningar av de mänskliga rättigheterna och yttrandefriheten fortfarande förekommer, får biblioteken en särskilt viktig roll i den demokratiska utvecklingen. MINUGUA, det FN-organ som bevakar fredsprocessen i Guatemala, menar att den demokratiska utvecklingen är beroende av att information om fredsavtalet och den samhälleliga utvecklingen görs tillgänglig för medborgarna. Biblioteken, menar de, kan med sin verksamhet bidra till att öka kunskapsnivån inom dessa och andra viktiga områden och bidrar på så sätt även till att öka det samhälleliga deltagandet, vilket är en nödvändighet för den demokratiska utvecklingen.⁸⁸

Även i detta land spelar tillgängligheten till information en viktig roll, men det handlar om tillgänglighet på en annan nivå än vad som gäller i västländer. När en stor del av befolkningen inte kan läsa har intresset för ny teknik inte samma genomslagskraft och folkbibliotekens primära uppgift blir således att ge *stöd vid läsinlärning*. Befolkningen är till stor del beroende av folkbiblioteken eftersom man på många ställen varken har tillgång till eller råd att köpa böcker. Detta ger i förlängningen biblioteket en tydlig roll som aktör i den demokratiska utvecklingen.

Som ett exempel kan nämnas alfabetiseringsprojektet PROBIGUA i Antigua. PROBIGUA startade 1990 som ett ickevinstdrivande projekt. Förkortningen står för

⁸⁷ Nilsson, 2000b s.78

⁸⁸ Intervju med Antonietta, 010829

"Proyecto Bibliotecas Guatemala" (Projekt Bibliotek Guatemala) och i verksamheten ingår numera skolbibliotek, stipendieutdelning, datakurser, "La biblioteca móvil" (bokbussen) samt en språkskola för turister som vill lära sig spanska. PROBIGUA arbetar med övertygelsen att grunden till landets utveckling är utbildning. Utbildning ger människor kunskap om hur de ska kunna förbättra sin situation och kan hjälpa dem att se kritiskt på sitt samhälle. Man menar att ett lands utveckling står i direkt proportion till hur mycket medborgarna arbetar. Därför behövs utbildning anpassad till att medborgarna ska hitta produktiva metoder för sig själva, sin familj och sitt samhälle.⁸⁹ Eller som en av PROBIGUAs grundare uttrycker det:

"Om du själv utvecklas kommer Guatemala att utvecklas. Bok för bok förändras Guatemala".⁹⁰

Dessa tankar ligger till grund för PROBIGUAs arbete och kan jämföras med de tankar som folkrörelserna förde fram under folkbibliotekens utveckling i Sverige i början av 1900-talet. Då stod folkbildningstanken högt i kurs och bibliotekens verksamhet växte från att till stor del ha drivits genom ideellt arbete till att bli en kommunal angelägenhet.⁹¹ Demokratiseringstanken var stark liksom den är bland biblioteksengagerade i Guatemala idag.

Främsta målet med PROBIGUAs projekt är att starta skolbibliotek på landsbygden kring Antigua, i provinserna Sacatepequez och Chimaltenango för att öka läsvanan bland befolkningen där. Att just landsbygden är viktig beror på att stöd till utbildning från staten ofta inte når ut till landsbygden.

"På landsbygden finns det många som skulle vilja studera men inte kan göra det p.g.a. landets ekonomiska situation. För dem som studerar finns det ingen möjlighet att få tag på böcker. I byarna, i majoriteten av dem, finns inga böcker och inte heller tidningar att läsa."⁹²

Man vill alltså starta bibliotek för att människor ska kunna sätta sig in i frågor som rör landet och kunna bilda sig en åsikt. De som kan läsa får en vidare horisont och kan bli en röst i

⁸⁹ Zamora, 2000

⁹⁰ Intervju med Zamora, 010915

⁹¹ Nilsson 1999, s.206

⁹² Intervju med Zamora, 010915

samhället. Grundtanken är att skapa möjligheter för kollektivet. Genom att förbättra läsvanan hos barn menar man att landets situation kommer att ha förbättrats inom 10 år.⁹³

När man ser på biblioteksutvecklingen i Sverige och i Guatemala kan man se att tendenserna skiljer sig åt på vissa punkter. De svenska folkbiblioteken inriktar sig på användarna som informationssökande individer medan man i Guatemala sätter landets utveckling i fokus. Den uppgift man står inför är precis som i Sverige att göra information tillgänglig för alla, men det handlar där om att starta fler bibliotek snarare än att bygga ut tekniken.

4.2 Folkbildning, utbildning och samarbete med skolor

4.2.1 Från folkbildning till livslångt lärande

Folkbibliotekens historia är historien om det moderna upplysningsprojektet skriver Joacim Hansson.⁹⁴ Historiskt sett har de svenska folkbibliotekens verksamhet stått i nära förbindelse med det som kallats folkbildning. Bildade och välinformerade medborgare har setts som en förutsättning för ett demokratiskt och jämlikt samhälle och studieförbund, folkrörelser samt bibliotek har haft en självklar roll som folkbildande institutioner för underprioriterade samhällsgrupper. Idag talas det inte längre om folkbibliotek i ”fostrande” termer, men relationen mellan bibliotek och utbildning (eller bildning) finns kvar. Många undersökningar visar till och med att både användare, bibliotekspersonal och politiker anser att folkbibliotekens viktigaste roll är att på olika sätt stödja utbildningen i dagens samhälle.⁹⁵ Hur detta stöd ska se ut är man dock inte enig om.

Högskolornas expansion och de senaste årens statliga satsningar på utbildning genom bland annat ”kunskapslyftet” har ökat det utbildningsrelaterade arbetet på folkbiblioteken och till viss del suddat ut gränserna mellan dels högskolebibliotek och folkbibliotek, men också mellan skolbibliotek och folkbibliotek. Nya former av bibliotek har börjat skapas som resultat av detta, ett exempel är *integrerade folk- och skolbibliotek* vars verksamhet tvingas balansera

⁹³ Zamora, 2000

⁹⁴ Hansson, BBL 3:2001

mellan allmänhetens och skolans krav.⁹⁶ Samtidigt talas det mer och mer om det informella lärandets betydelse och om en framtid präglad av ”livslångt lärande”. Bibliotekens roll i detta lärande är också ett hett ämne i dagens biblioteksdebatt. Någon folkbildande funktion talas det som sagt inte längre om, men väl en *informationsfunktion*. Den nya tekniken ska således användas i ”folkbildningens tjänst” och den moderna bibliotekariens pedagogiska roll ska till stor del gå ut på att hjälpa eller lära folk att ”navigera i informationsflödet”.⁹⁷ Biblioteken utgör resurser i det livslånga lärandet som kunskapskällor, arenor för lärande och pedagogisk stimulans samt genom att finnas nära användarna och samtidigt utgöra ett stort nätverk av information och informationskompetens, både nationellt och internationellt, hävdar DIK.⁹⁸

Det verkar som om den nya pedagogiska roll som bibliotekarien antas få i informations- och kunskapssamhället utgör en viktig del i diskursen om framtidens bibliotek och bibliotekarier. Det är dock främst som pedagogisk resurs i vuxenlärandet som biblioteken verkar vilja profilera sig. När det gäller kontakten med den traditionella skolan och de mer formella utbildningarna finns det mycket mer negativa inslag i debatten. Oftast är det resursfrågan som debatteras. På många håll får folkbiblioteken fungera som ersättning för skolbiblioteken eftersom de senare är dåliga och saknar resurser, vilket resulterar i att skolan, enligt kritikerna, ”tar” resurser från folkbiblioteken. Vidare hävdas att de integrerade folk- och skolbiblioteken ofta utvecklar skolbiblioteksfunktionen på bekostnad av folkbiblioteksfunktionen. Dessutom hamnar inte ”folkbiblioteksfrågorna” på dagordningen när biblioteken blir en del av den större skolverksamheten. Detta missgynnar folkbiblioteken när det gäller resursfördelningen, hävdas det.⁹⁹ Argument av mer ideologisk karaktär framförs också i debatten. Den biblioteksservice som eleverna behöver är skolbibliotekens, inte folkbibliotekens ansvar. Istället ska folkbiblioteken utgöra ett komplement till skolbiblioteken och vara en frizon för barns egna frågor, menar Kulturrådet. Lärares bristande intresse för biblioteksfrågor framförs också ofta som ett problem när folkbibliotek försöker samarbeta med skolor.¹⁰⁰

⁹⁵ Se exempelvis Kulturrådet, 2001 samt Thórsteinsdóttir & Arvidsson, 1999

⁹⁶ Kulturrådet, 2001

⁹⁷ Indriksson & Indriksson, 1997

⁹⁸ Ledaren, DIK 5:2001

⁹⁹ Kulturrådet, 2001

¹⁰⁰ Kulturrådet, 2001 samt Arvidsson & Westerlund, 1997

En möjlig tolkning av dagens biblioteksdebatt när det gäller folkbildning, utbildning och samarbete med skolor är att en ny diskurs om bibliotekarien som pedagog och biblioteket som pedagogisk resurs håller på att skapas. Den pedagogiska rollen är viktig, men endast i relation till informationssamhällets nya former av utbildning och då framför allt det som kommit att kallas ”det livslånga lärandet”. Det är som ”navigatör i informationsdjungeln” och som IT-pedagog som bibliotekarien fyller en pedagogisk funktion i informationssamhället. Denna nya roll skapas genom att man tar avstånd från den tidigare folkbildande och fostrande funktionen samt från ett mer traditionellt (sam)arbete med formella utbildningar och skolor. Resultatet blir en mer individinriktad pedagogik där IT och vuxenlärande står i centrum.

4.2.2 Bibliotek och utbildning i samverkan

Situationen för biblioteken i Guatemala när det gäller folkbildning, utbildning och samarbete med skolor ser delvis annorlunda ut. Guatemala är, som tidigare nämnts, ett av de länder i världen som satsar minst på utbildning. Analfabetismen är stor, 32,7%, och skillnaderna när det gäller utbildning och skolor mellan stad och landsbygd är stor, vilket framför allt missgynnar den fattiga indianbefolkningen på landsbygden.¹⁰¹ På grund av landets politiska situation finns det inte heller någon stark tradition av folkbildning. Tillgången på litteratur är dessutom mycket begränsad. Detta sammantaget gör att biblioteken ser som en av sina största roller att fungera som stöd och komplement till Guatemalas skolsystem. Precis som i Sverige har folkbiblioteken (”bibliotecas publicas”) i Guatemala ”alla” som målgrupp. I praktiken ser man dock barn som den primära målgruppen. Det är denna grupp som prioriteras och som det satsas mest på. Förklaringen är enkel – med begränsade resurser måste satsningarna göras där man tror de gör mest nytta. Som vi beskrev i kapitlet om bibliotekens demokratiska funktion (4.1) är biblioteken inte lika individinriktade i Guatemala som i Sverige. Man har ett mer övergripande mål att bidra till att förändra landet i en demokratisk riktning. Samtliga av de personer vi pratade med i Guatemala menade att det bästa sättet att göra detta på är genom utbildning och satsningar på Guatemalas barn. Genom att dels arbeta för att väcka intresse för läsning hos barnen, dels tillhandahålla böcker och annan information, tror man att biblioteken

kan bidra till landets demokratiska utveckling. Tydligast kommer detta till uttryck i PROBIGUAS motto: ”Bok för bok förändras Guatemala”. PROBIGUAS arbete med bokbussen är också ett exempel på hur en biblioteksorganisations faktiska arbete när det gäller dessa frågor kan se ut. Genom att tillhandahålla böcker och annat material till elever, bidrar Probigua både till att stärka barnens läsförmåga och till att vidga deras kunskap om omvärlden. På sikt bidrar detta också till att stärka den demokratiska utvecklingen i landet.

FCDC (Fundación Cultural Duane Carter), är ytterligare en biblioteksorganisation som arbetar mycket med utbildningsfrågor. Utgångspunkten för deras biblioteksarbete är den amerikanska (/västerländska) formen för bibliotek, ”lending libraries”. FCDC driver ett bibliotek i Antigua efter denna princip. Tanken är att biblioteket ska vara tillgängligt för alla och att böckerna ska gå att låna. Detta är mycket ovanligt i Guatemala där böcker är en bristvara till och med på biblioteken. FCDC ser dock tillgängligheten som grunden för bibliotekets verksamhet och bokbristen löser man genom generösa kopieringsregler. Biblioteket i Antigua är välbesökt och det är mest studerande som kommer dit för att läsa eller låna böcker. Deras ålder varierar alltifrån grundskolans lägsta klasser till universitetet. Bibliotekarierna jobbar aktivt med besökarna, dels genom att hjälpa till att hitta relevant material, men också genom att undervisa i bibliotekskunskap. Man vill vara ett resource-center för studerande, vilket också visar på den betydelse FCDC lägger vid utbildningsfrågorna. Här handlar det om en mer individorienterad syn på utbildning. En av initiativtagarna till FCDC, påpekar betydelsen av utbildning för varje individ och menar att en bra utbildning skapar möjligheter att förändra den egna livssituationen.¹⁰² FCDC arbetar också gentemot skolor som ett stöd för lärare och elever. Bland annat utarbetar man undervisningsmaterial. Dessutom anordnar FCDC utbildningar för lärare i läsfrämjande åtgärder såsom lässtimulering och sagoberättande. Dessa utbildningar genomförs som workshops och riktas framför allt till escuelas publicas (de kommunala skolorna), eftersom deras resurser är mycket dåliga. FCDC har sett resultat av sitt arbete i form av ökat antal besökare på biblioteket. På fyra år har besökarantalet stigit från 18 000 till 40 000/år. Detta tror man delvis beror på det ökade intresse för läsning som bibliotekarier och lärare lyckats förmedla till eleverna, men också på

¹⁰¹ Landerberg & Hallgren, 2000

¹⁰² Intervju med de Trombetta, 010908

att lärarna fått en annan förståelse för den betydelse som biblioteket har för elevernas kunskapsutveckling och motivation.¹⁰³

Även ansvarig för NB:s stödverksamhet för folkbiblioteken, påpekar vikten av att arbeta i nära kontakt med skolorna och flera av de utbildningar för bibliotekspersonal som NB anordnat har också berört dessa frågor.¹⁰⁴ Barn är en av de viktigaste målgrupperna, menar man på NB, som ju också har en egen barnavdelning där kontakten med elever och skolor är en del av det dagliga arbetet.¹⁰⁵

I Guatemala tar arbetet med utbildning och samarbetet med skolor stor plats i biblioteksverksamheten. Detta beror, som vi har sett, till stor del på synen på biblioteken som viktiga för den demokratiska utvecklingen och tron på utbildning som en förutsättning för denna utveckling. En annan faktor som också spelar in är att de flesta som arbetar på biblioteken är lärare. Få bibliotek har råd att anställa utbildade bibliotekarier och då väljer man lärare istället eftersom de har de pedagogiska verktygen för att arbeta med barn. Biblioteksarbetet utförs i nära kontakt med den formella utbildningen och målgruppen är framför allt barn. Detta beror naturligtvis till viss del på att skolbiblioteken i Guatemala är lågprioriterade och ofta saknar resurser. Folkbiblioteken tar därför ofta även på sig rollen som skolbibliotek. Intressant är att formen för integrerade folk- och skolbibliotek, som är en ny och ganska omdebatterad form för biblioteksarbete här i Sverige, faktiskt är mycket vanlig i Guatemala. Många folkbibliotek är nämligen placerade på eller i närheten av skolorna och får på så sätt också funktionen som skolbibliotek.

Ur många aspekter skiljer sig alltså biblioteksverksamheten när det gäller folkbildning, utbildning och samarbete med skolor i Guatemala från den i Sverige. Som vi diskuterade tidigare går utvecklingen i Sverige från ett folkbildande, ”samhällsnyttigt” och ”skolorienterat” perspektiv på utbildning och biblioteksarbetet mot ett mer individ- och vuxenorienterat perspektiv med friare former för utbildning och livslångt lärande som ideal. Detta är på många sätt en motsatt utveckling är den i Guatemala. Den gemensamma beröringspunkten finns dock i synen på utbildning som en viktig fråga för biblioteken.

¹⁰³ Intervju med de Trombetta,, 010908

¹⁰⁴ Intervju med Guzmán Rosales, 010827

¹⁰⁵ Se kap 2.2

4. 3 Bibliotekarieutbildning och kompetensutveckling

4.3.1 Från yrkesutbildning till akademisk examen

Bibliotekarieutbildning av varierande slag har funnits i Sverige sedan början av 1900-talet. I takt med att folkbibliotekens roll förändrats har också utbildningen utvecklats från att ha bestått av kortare kurser till att formas till en längre akademisk utbildning.

Hösten 1989 tillsatte regeringen en grupp som skulle granska bibliotekarieutbildningen som då bara fanns vid högskolan i Borås. Uppdraget var att komma med idéer för att förbättra landets utbildning av bibliotekarier för att den bättre skulle stämma överens med de aktuella kraven på bibliotekarier och för att sprida utbildningen till fler orter i landet.¹⁰⁶ Granskningsgruppens förslag lades fram i *"Förnyad bibliotekarieutbildning- en fakta och idéskrift"* som skickades till olika instanser i universitets-, högskole och biblioteksvärlden.¹⁰⁷ Detta för att få reaktioner på förslagen samt fler förslag på upplägning av utbildningen. Slutligen sammanställdes rapporten *"Bibliotekarieutbildningen i framtiden"*.¹⁰⁸

Genom att studera utbildningsbeskrivningar över de bibliotekarieutbildningar som idag finns i Borås, Lund, Uppsala och Umeå, samt de förslag på förändring som framlades kan man få en bild av vilka värderingar som formar dagens utbildningar. I granskningsgruppens rapport nämns bl.a. att:

” För unga människor som ska välja bibliotekarieyrket är det viktigt att arbetsområdet inte är snävt avgränsat. En utbildning som öppnar vägar till olika bibliotekstyper och kan leda vidare till nya arbetsområden, tex kulturadministration eller kvalificerade informationsuppgifter i företag och förvaltningar, vinner i både attraktivitet och status.”¹⁰⁹

¹⁰⁶ UHÄ-rapport 1999:1

¹⁰⁷ ibid

¹⁰⁸ UHÄ-rapport 1991:17

¹⁰⁹ UHÄ-rapport 1991:1 s. 7

Andra förslag som lades fram i rapporten var att forskningsanknytningen borde utvecklas på så sätt att undervisningen till största delen hålles av lärare med forskarutbildning, att man utbildningen igenom tränar och håller ett vetenskapligt granskande synsätt samt att det finns möjlighet att gå vidare till forskarutbildning.

En större akademisk prägel finns idag på samtliga utbildningar. I utbildningsbeskrivningarna märks också begreppet *informationshantering* som ett ledord. Bibliotekarierna ska utbildas för att klara att hantera information även utanför biblioteksområdet.¹¹⁰

”Bibliotekarieutbildningen syftar till att ge en yrkesförberedelse för arbete inom hela informationssektorn, inte bara inom traditionella biblioteksinstitutioner utan också i t.ex. skolor, företag eller organisationer.”¹¹¹

Även i utbildningsbeskrivningen från Bibliotekshögskolan i Borås talas om ett brett yrkesområde:

¹¹⁰ jfr *Bibliotekarie i en ständigt föränderlig värld* [www] Hämtat från: <http://www.kult.lu.se/bivil/information/info.html>; 19/1 2002

¹¹¹ ibid

”Efter utbildningen får våra studenter arbeten inom betydligt fler sektorer än bara inom biblioteken. Det gäller ofta kunskapsintensiva företag, mediaföretag, upplevelseföretag och bokbranschen.”¹¹²

I Sverige finns alltså en bred akademisk utbildning för bibliotekarier med inriktning på informationshantering, vilket även ger möjlighet att arbeta inom andra områden än bibliotek. Någonting som också betonas i utbildningarnas beskrivningar av bibliotekarieyrket är vikten av flexibilitet och nyfikenhet. Bibliotekarien ska klara de stora förändringar som hela tiden sker inom informationsområdet idag och vara beredd på att yrkesrollen är stadd i ständig förändring. Man ska anpassa sig efter människors informationsbehov.¹¹³ Anpassning har ansetts viktig även av granskningsgruppen som betonar vikten av fortbildning och vidareutbildning. Eftersom ny litteratur och nya kunskapsområden ständigt tillkommer samtidigt som användarkategorierna och deras krav ökar, är det viktigt att möjligheter till fortbildning ges. Att nya tekniska hjälpmedel tas i bruk är ytterligare ett viktigt skäl för vidareutbildning.

4.3.2 Utbildning under andra förutsättningar

Ett stort problem för folkbiblioteksverksamheten i Guatemala är som tidigare nämnts att personalen ofta saknar bibliotekarieutbildning. Det finns en bibliotekarieutbildning i Guatemala, men enligt flera av våra källor söker sig de som examineras därifrån hellre till forskningsbibliotek eller privata bibliotek.¹¹⁴ Därför kommer vi inte att gå in på hur denna utbildning är upplagd. Det vi kommer att ta upp är istället vad NB i Guatemala fokuserar på när det gäller utbildning och fortbildning för bibliotekspersonal, eftersom det är NB som i stor utsträckning står för deras utbildning.

¹¹² *Bibliotekshögskolan* www Hämtat från: <http://www.hb.se/utbildning/insti/bhs.htm> 19/1 2002

¹¹³ jfr *Bibliotekarie i en ständigt föränderlig värld* [www] Hämtat från:

<http://www.kult.lu.se/bivil/information/info.html> 7/1 2002; *Bibliotekshögskolan* [www] Hämtat från: <http://www.hb.se/utbildning/insti/bhs.htm> 19/1 2002; *Beskrivning: Biblioteks och informationsvetenskap* www Hämtat från: <http://utbdata.uu.se/katalog/program.asp?kod=HBIBO> 19/1 2002; *Program Biblioteks och informationsvetenskap, påbyggnadsprogram* [www] Hämtat från: <http://www.info.umu.se/utbkat/Program.asp?programkod=PHBIPM&termin=19/1> 2002

¹¹⁴ Intervju med Guzmán Rosales, 010827 och de Trombetta, 010908

Många som arbetar på folkbiblioteken är lärare och har inte bibliotekariekompetens. Detta begränsar givetvis arbetet på olika sätt. Bl.a. begränsas den tekniska utvecklingen och

organisationen av biblioteken blir lidande. På vissa bibliotek arbetar dock personer som är engagerade och brinner för att utveckla sitt bibliotek. Där finns också bättre förutsättningar för både biblioteket och arbetet att utvecklas, än där personalen inte är engagerad.¹¹⁵

För att höja standarden på biblioteken arbetar NB med kompetensutveckling för personalen. I samarbetet med ABINIA/AC ska man i år arbeta fram en manual för hur folkbibliotek ska fungera i Centralamerika. Man vill definiera vilken bibliotekets uppgift är för att ha samma utgångspunkt i de olika länderna och på så sätt skapa starkare institutioner.¹¹⁶

”Huvudidén är att biblioteket har en huvudroll i samhället. Idén är att man inte bara ska vara informatörer utan också formare.”¹¹⁷

De idéer som definieras av ABINIA/AC ska ligga till grund för utbildningar av personal. Som tidigare nämnts arrangerar NB utbildningsseminarier i olika regioner. Man kan inte göra det i hela landet, men där möjligheten finns har man två seminarier per år och region. Som grund för seminarierna använder man UNESCOs folkbiblioteksmanifest. Eftersom det inte finns någon bibliotekslag i Guatemala används detta manifest för att ge personalen en bild av vad ett bibliotek är och för att ha någonting att utgå från i diskussioner och arbete. Utifrån folkbibliotekspersonalens kunskapsbehov utarbetas teman för seminarierna i samarbete med KB. Bl.a. har man haft seminarier kring ”Organisation och administration av bibliotek”; ”Folkbibliotek och samhället”; ”Biblioteket som lärocenter för ny teknologi”; ”Läsfrämjande” samt ”Dekoration av barnbibliotek”.¹¹⁸ Temana varierar men utgångspunkten är alltid att biblioteken ska arbeta för de grundläggande demokratiska värdena, ge möjligheter för alla att förstå världen bättre samt främja läslusten.¹¹⁹ Vikten av god kontakt med besökarna och att vara serviceinriktad har också varit en viktig del av de diskussioner som förts på seminarierna.¹²⁰

Bibliotekets roll på den egna orten, i landet och i världen var huvudtemat för seminariet i Quetzaltenango. Man diskuterade då former för att marknadsföra biblioteket på den egna orten

¹¹⁵ Intervju med Guzmán Rosales, 010827

¹¹⁶ Intervju med Guzmán Rosales, 010827

¹¹⁷ ibid.

¹¹⁸ ibid.

¹¹⁹ Deltagarobservation 010813-14 samt videoinspelning

samt sätt att nå ut till beslutsfattarna Deltagarnas medverkan är viktig under seminarierna. Man arbetar mycket i grupp med uppgifter, redovisningar och rollspel. Det är viktigt att alla tar fram sina erfarenheter av arbetet på bibliotek. På så sätt kan personalen jämföra sin verksamhet med andras och få möjlighet att diskutera den.

”I början var deltagarna mest receptiva. De hade många förväntningar på hur det skulle fungera men kände sig begränsade. Under den andra omgången kurser har vi märkt resultat. Det har skett förändringar i synen på bibliotek som helhet. Biblioteket har blivit en annorlunda institution med andra möjligheter.”¹²¹

Efter en kurs iakttar NB vilka förändringar som skett i arbetet på biblioteken. Man tittar på vilka planer och projekt som drivs och vilka man redan har realiserat. Som grund för utvärderingen finns den årliga plan som varje bibliotek måste göra upp.

Ett problem som tidigare nämnts när det gäller utbildning av personal är personalbrist på NB. Man kan inte åka till alla bibliotek i landet eller hålla utbildningar i alla regioner. Ibland dröjer det 5-6 månader mellan besöken på ett bibliotek. Kontakten blir alltså inte frekvent vilket ofta gör utvecklingen långsam. Det är också ett problem att omsättningen på personal vid folkbiblioteken är stor. De som fått utbildning slutar och ersätts med ny utbildad personal eftersom lönerna är låga. Många arbetar dessutom som volontärer på biblioteken under kortare perioder. Utbildningen fyller inte den funktion NB avsett då de som utbildats inte finns kvar på biblioteket för att föra kunskapen vidare till andra anställda eller använda sig av den i praktiken.

Sammanfattningsvis kan sägas att bibliotekariers utbildning i Sverige resp. Guatemala skiljer sig åt på flera sätt. I Sverige ges en omfattande akademisk utbildning som ger möjlighet för bibliotekarier att arbeta inom hela informationsområdet. Man fokuserar på utbildningens bredd och bibliotekariens kompetens som informationshanterare. Bibliotekarien kan välja väg efter vad hon/han själv är intresserad av och är idag inte lika bunden till biblioteket som arbetsplats.

¹²⁰ Deltagarobservation 010813-14

¹²¹ Intervju med Guzmán Rosales, 010827

I Guatemala är det inte självklart att personer med bibliotekarieutbildning söker sig till folkbiblioteken. Personalen där saknar därför ofta bibliotekariekompetens. Detta motverkas av NB genom kurser som ofta syftar till att skapa en yrkesroll och en uppfattning om bibliotekets roll i samhället. Att skapa läslust och göra biblioteket inbjudande för unga besökare är också sådant som satsas på i kurserna.

5. Samarbetet Sverige-Guatemala

5.1 Bakomliggande idéer för samarbetet

Som vi beskrev redan i det inledande kapitlet ser vi KB:s biståndsprojekt som sprunget dels ur den rådande svenska synen på bibliotek och biblioteksutveckling, dels ur, vad vi valt att kalla, den svenska biståndsdiskursen. Precis som när det gäller synen på biblioteksutveckling och bibliotek har vi inte för avsikt att kartlägga hela denna diskurs, utan kommer att peka på vissa aspekter som präglar KB:s projekt i Centralamerika. Som vi nämnde i kapitel 2.3 är det Sida som står för expertkunskaperna när det gäller utvecklings- och biståndsfrågorna, medan KB framför allt bidrar med expertkunskaper inom biblioteksområdet. Detta betyder inte att KB saknar inflytande eller möjlighet att påverka utformningen av projektet när det gäller ”biståndsdelen”. Snarare fungerar det så att Sida sätter ramen för biståndet, men utarbetar innehållet i samverkan med KB.¹²² På grund av den betydelse som Sida ändå har för utformandet av biståndsprojektet kommer vi i det här kapitlet återknyta till den beskrivning av Sidas mål och handlingsplaner för biståndsarbete som vi gjorde i kap 2.3. Vi tror att ett förtydligande av Sidas roll och syn på biståndssamarbete behövs för att man lättare ska förstå den diskussion som sedan följer. I det här kapitlet kommer vi också att redogöra för de konkreta mål, riktlinjer och strategier som KB (i samverkan med Sida) definierat för projektet. Därefter diskuterar vi både Sidas och KB:s roll i samarbetet utifrån utvecklings- och biståndsteoretiska perspektiv.

5.1.1 Sidas mål och handlingsplaner för utvecklingssamarbetet

Riksdagens övergripande mål för Sveriges och Sidas utvecklingssamarbete är att höja de fattiga folkens levnadsnivå. Genom Sidas fyra handlingsprogram (minskad fattigdom, rättvisa, fred

¹²² Intervju med Andersson Pelling, 011116

och demokrati, omsorg om miljön samt jämställdhet mellan män och kvinnor) arbetar man på olika sätt med detta övergripande mål.¹²³ När det gäller samarbetet med Centralamerika sorterar det under kulturprogrammet som i sin tur är underordnat handlingsprogrammet för rättvisa, fred och demokrati. Den självklara värdegrunden för Sidas arbete är den *demokratiska samhällsutvecklingen* som också innefattar fred och respekt för de mänskliga rättigheterna. Förutsättningarna för en sådan utveckling menar man dels är ”en väl fungerande stat och ett livaktigt civilt samhälle”, men också ”en gynnsam kulturell grogrund liksom ett ramverk av institutioner som försvarar och upprätthåller värdena i fråga”.¹²⁴ En förutsättning för utvecklingssamarbetet är därför att mottagarlandet arbetar för en demokratisk utveckling. Samtidigt poängteras att flexibilitet när det gäller detta krav ofta är nödvändigt för ett lyckat samarbete. Förutom demokratin utgör svensk utrikespolitik och FN:s deklaration om mänskliga rättigheter ramar för Sidas arbete inom detta område.¹²⁵

När det gäller kulturprogrammet arbetar Sida på tre sätt:

- Stödjer kulturverksamhet regionalt, nationellt och globalt.
- Deltar i analys, forskning och debatt om kulturens och kulturpolitikens roll i en social och ekonomisk utveckling.
- Verkar för att synliggöra kulturperspektivet i allt utvecklingssamarbete och deltar i den internationella metodutvecklingen för kultursamarbete.¹²⁶

Målen för arbetet inom kulturprogrammet berör kulturpolitik, yttrandefrihet, information & samhällsdebatt, utbildning & skapande verksamhet, institutionell infrastruktur för kultur, kulturarv, kultur- & medieproduktion samt internationalisering. Biblioteksverksamhet pekas ut som betydelsefull när det gäller information och samhällsdebatt i det civila samhället. Här är målet att ”skapa förutsättningar för allmänhetens tillgång till fri information och möjlighet att delta i samhällsdebatten”.¹²⁷ Bibliotek och museer ses som de kulturinstitutioner vars arbete

¹²³ Sida, 1998

¹²⁴ *ibid.* s 27-28

¹²⁵ *ibid.* s 12-13

¹²⁶ *Policy för Sidas internationella utvecklingsarbete på kulturområdet.* Sida [www] Hämtat från: <http://www.sida.se/Sida/articles/4300-4399/4390/kulpol.pdf> 4/12 2001 Sida, 2000

¹²⁷ *ibid.*

bäst kan bidra till att uppfylla detta mål. När det gäller övriga delmål tas inte biblioteken upp, vilket ger intrycket att Sida anser att biblioteksverksamheten inte kan bidra till att uppfylla

dessa mål.

Förutom de förtydliganden av riksdagens mål för utvecklingssamarbete som finns i respektive handlingsprogram arbetar Sida med särskilda *land- eller områdesstrategier*. Som vi har nämnt går ca 10% av Sidas bilaterala biståndsbudget till Latinamerika och stödet har sin utgångspunkt i handlingsprogrammet för fred, rättvisa och demokrati. Strategin för arbetet lägger tonvikten vid ekonomisk och social utjämning samt demokratisk samhällsutveckling. De prioriterade länderna är Nicaragua, Honduras och Guatemala. När det gäller stödet till Guatemala motiveras det av behovet att stärka fredsprocessen.¹²⁸

5.1.2 KB:s mål och strategier för biblioteksbiståndet.

De riktlinjer som styr KB i utformandet av biblioteksbiståndet till Centralamerika i allmänhet och Guatemala i synnerhet är således ganska omfattande. De rör både riksdagens övergripande mål för utvecklingssamarbete, Sidas mer specificerade handlingsprogram och då speciellt det för fred, rättvisa och demokrati samt landstrategierna. Utifrån dessa ramar har KB definierat målet för bibliotekssamarbetet i Centralamerika. Syftet är att

”...stärka nationalbiblioteket som central kulturinstitution (...) verka för och stödja utvecklingen av folkbibliotek i städer och på landsbygden (genom) inköp av utrustning och litteratur samt personalutbildning. (...) Stärka och utveckla samarbete och skapa en bas för utbyte av erfarenheter inom kretsen av de centralamerikanska biblioteken. (...) Inom Sverige har Kungl. Biblioteket till uppgift att sprida kunskap om det centralamerikanska bibliotekssamarbetet.”¹²⁹

När samarbetet först utökades till att omfatta fler länder än Nicaragua, sattes målen för varje enskilt land. Idag arbetar man med mål för hela regionen, för att sedan anpassa dessa efter varje lands specifika behov och möjligheter. KB:s handläggare menar att detta arbetssätt är bättre eftersom man då har hela regionens utveckling i åtanke, helheten blir tydligare. På sikt gynnar detta biblioteken i samtliga länder eftersom det

¹²⁸ *Latinamerika*. Sida [www] Hämtat från: <<http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=244>> 2/12 2001

stärker det regionala samarbetet, ett samarbete som ses som oerhört viktigt för biblioteksutvecklingen i området, både av KB och av bibliotekspersonal i de enskilda länderna.¹³⁰

Målet för samarbetet är relativt allmänt formulerat, vilket naturligtvis kan vara en fördel i det praktiska biståndsarbetet, som blir mer flexibelt. Däremot kan det vara en nackdel i KB:s relation med Sida. Som vi har sett synliggörs inte biblioteksfrågor i särskilt stor utsträckning i Sidas biståndsmål och handlingsplaner. Detta trots att biblioteken, utifrån vad vi såg i kapitel fyra, faktiskt har en betydande roll för samhällsutvecklingen inom samtliga av handlingsplanernas områden. Enligt KB:s handläggare har KB inga teoretiska referenser för utformandet av mål- och handlingsplaner för samarbetet.¹³¹ Man använder inte heller de erfarenheter som finns från andra liknande projekt. Istället utformas målen och handlingsplanerna utifrån den egna och den lokala erfarenheten av arbetet i Centralamerika. Att KB inte använder sig av teoretiskt material är visserligen inte så konstigt då det finns väldigt lite, eller inget alls publicerat när det gäller biblioteks bistånd. Däremot skulle man kunna använda sig av erfarenheter från andra organisationer. Vi tänker då framför allt på IFLAs program för utveckling av biblioteks- och informationsservice i utvecklingsländer – ALP (Advancement of Librarianship). Denna organisation har sedan 1984 på olika sätt arbetat med samma frågor som KB och har väl utarbetade mål och riktlinjer bland annat när det gäller utveckling av biblioteksorganisationer och marknadsföring av bibliotek, som KB skulle kunna dra nytta av i sitt arbete. När projektet startades i Nicaragua användes en person inom ALP visserligen som informell resursperson, men denna kontakt har varken bibehållits eller formaliserats.

¹²⁹ *Biblioteks bistånd till Centralamerika*. Kungliga Biblioteket [www] Hämtat från: <<http://www.kb.se/Nic.start.htm>>, 28/11 2001

¹³⁰ Intervju med Andersson Pelling, 011116

¹³¹ Visserligen använder man sig numera av LFA (Logical Framework Approach) som metod för utveckling av mål och riktlinjer och får på så sätt åtminstone vissa metodologiska ramar att hålla sig till. För beskrivning av LFA se kap. 5.2

5.1.3 Utvecklingsteoretiska infallsvinklar

I boken *Teorier om utveckling och underutveckling. En introduktion till u-landskunskapen*¹³² framhåller Peter Smekal att synen på bistånd, d v s biståndsdiskursen, är nära förknippad med den rådande utvecklingssynen. För att bättre förstå biståndsdiskursen krävs därför en medvetenhet om den utvecklingssyn den bygger på.

Inom det ämnesområde som i Sverige kallas u-landskunskap utvecklas teorier som tror sig kunna kartlägga, eller i bästa fall förklara orsakerna till u-ländernas underutveckling och identifiera framgångsrika strategier för deras utveckling.¹³³ De olika utvecklingsteoretiska skolorna är många och en total genomgång är varken möjlig eller relevant att göra. I stället kommer vi att presentera tre typer av utvecklingsteorier för att sedan välja ut den teori eller de tankegångar som tydligast verkar ha påverkat Sidas och KB:s biståndspolicy.

De tre typer av utvecklingsteorier som Peter Smekal identifierar i boken *Teorier om utveckling och underutveckling. En introduktion till u-landskunskapen*¹³⁴ ska inte ses som statiska. Speciellt på senare år har gränserna mellan de olika teorierna luckrats upp, men i stort fångar uppdelningen de skillnader som finns mellan olika teoretiska skolor.¹³⁵

- **Teorier baserade på en kapitalistisk utvecklingsmodell.** Enligt dessa teorier finner man orsakerna till u-ländernas situation inom länderna själva, i dess interna förutsättningar. Utvecklingen ses som linjär, vilket innebär att alla länder måste genomgå samma utvecklingsstadiet. U-länderna befinner sig alltså på ett utvecklingsstadium som västvärlden redan lämnat. Att införa samma ekonomiska och politiska system som anses ha fört västvärlden framåt, - fritt spelrum för marknadskrafterna och så lite involvering

¹³² Smekal, 1991

¹³³ Begreppet utveckling är ett vagt och många gånger svårdefinierat begrepp. Den mest grundläggande definitionen som framträder i utvecklingsteoretisk litteratur är att "människor anser sitt samhälle vara utvecklat när deras materiella och icke-materiella behov är rimligt tillfredsställda och underutvecklat när så inte är fallet." (Smekal, 1991) Varje utvecklingsteoretisk "skola" har dock sin syn på vad utveckling är och vad ett land böra göra för att nå dit. För vidare utveckling av begreppet hänvisas till Smekal, 1991 samt Törnquist, 1996

¹³⁴ Smekal, 1991

¹³⁵ Törnquist, 1996

från statens sida som möjligt när det gäller ekonomin och den demokratiska utvecklingen – är därför det enda sättet för u-länderna att utvecklas.

- **Teorier baserad på en modifierade kapitalistisk utvecklingsmodell.** Enligt dessa teorier ligger orsaken till u-ländernas situation i relationen mellan u- och i-länder. Det är internationella ekonomiska strukturer, inte skillnader i utvecklingsstadier som ligger till grund för underutvecklingen. Lösningen, enligt dessa teorier, går dock att finna inom det internationella systemets ramar. Ökad ekonomisk styrning (exempelvis pris- och exportregler som gynnar u-länder) från statens sida är ett sätt att motverka det ojämlika förhållandet mellan i- och u-länder. Den statliga planeringen ska dock inte vara total, utan komplettera den fria marknaden och verka för att skapa förutsättningar för fri företagsamhet.
- **Teorier som förkastar en kapitalistisk utvecklingsmodell.** Dessa teorier bygger på samma grundsyn som föregående. Underutvecklingen är inget ursprungligt tillstånd utan beror på förhållandet mellan i- och u-länder och har således växt fram och fortsätter att växa fram med utvecklingen. För att bryta under- och överordningen behövs dock mer än bara en förändring av förbindelserna mellan i- och u-länder, det behövs en total omdaning av de politiska systemen, både inom länderna och internationellt.¹³⁶

Vi har funnit att Sidas biståndspolicy har sin utvecklingsteoretiska grund i den andra kategorin: *teorier baserade på en modifierade kapitalistisk utvecklingsmodell*. Innan vi förklarar varför ska vi kort presentera den teoretiska skola som vi bäst tycker stämmer överens med Sidas biståndspolicy.

Väldigt många av teorierna fokuserar på utvecklingens ekonomiska faktorer. I *Politik och utveckling i tredje världen. En introduktion till u-landskunskapen*¹³⁷ diskuterar däremot Olle Törnquist utvecklingsteorier ur ett politiskt perspektiv. Eftersom Sidas bistånd framför allt berör utvecklingens politiska dimension anser vi att de teorier som Törnquist presenterar

¹³⁶ Smekal, 1991 s 124-129

¹³⁷ Törnquist, 1996

tydligast berör Sidas arbetsområde. Den skola vi anser bäst stämmer överens med Sidas biståndspolicy är *den institutionella ansatsen*.¹³⁸

Under 80-talet präglades utvecklingsteorierna av en så kallad neo-klassisk diagnos – utvecklingsproblemen berodde på att staten styrde det civila samhället för hårt. En försvagad stat, menade man, skulle gynna individerna som skulle bli ”friare”, men även den ekonomiska utvecklingen eftersom marknadskrafterna skulle få större spelrum. I slutet av 80- och början av 90-talet uppstod en kritik mot detta synsätt. Kritikerna menade att

”...studium av egennyttigt individuellt agerande på ekonomiska och politiska marknader är otillräckligt när vi vill analysera utvecklingsproblem...”¹³⁹

I stället, menade man, borde fokus ligga på institutioner och organisationer. Med *institutioner* menas i det här fallet *spelreglerna i ett samhälle*, det vill säga alla formella eller informella restriktioner som människor rättar sig efter. De formella restriktionerna är exempelvis lagar eller andra typer av uttalade regler. De informella restriktionerna är konventioner och beteendenormer. Till *organisationer* hör till exempel *politiska partier, företag, fackföreningar, skolor, universitet och bibliotek*.¹⁴⁰ Kritiken kom från två håll – dels från ekonomer, men också från statsvetare. Vi diskuterar här endast den statsvetenskapliga delen av teorin.¹⁴¹

Statsvetarna menar för det första att organisationerna i ett samhälle fungerar som aktörer med egna intressen som ibland främjar utvecklingen, ibland motverkar den. För det andra att institutionerna bildar ett mönster som påverkar individers handlande. För att förstå och påverka ett lands utveckling måste man således gå via landets organisationer och institutioner. Det finns två sätt att främja utvecklingen menar institutionalisterna. Det första är genom så kallat ”good governance”, en teori om hur styrelse och förvaltning bör gå till (stärkt offentlig sektor, främjande av lagbundet styre och öppenhet för att nämna några exempel). Det andra är genom att stärka det civila samhället. Exakt hur detta ska gå till framgår dock inte. Institutionalisterna fokuserar också på sambandet mellan mer eller mindre demokratiska styrelseformer och utveckling. Staten anses ha egenintressen, till exempel politisk stabilitet.

¹³⁸ *ibid.*

¹³⁹ *ibid.* s 92

¹⁴⁰ North, 1993 s 17-20

¹⁴¹ För utförlig information om de utvecklingsekonomiska tankarna bakom den institutionella ansatsen, se North 1993

För att tillgodose dessa behov krävs omfattande resurser och någon form av folkligt stöd. Detta menar man kan ge utrymme för demokratisering. Betydelsen av institutionella och organisatoriska ramar när samhällen demokratiseras påpekas också.^{142 143}

Kritik mot den institutionella ansatsen har riktats från framför allt *post-marxistiskt* håll. Denna skola kan sägas tillhör den kategori som Smekal benämner ”teorier som förkastar en kapitalistisk utvecklingsmodell”.¹⁴⁴ Båda dessa skolor menar att orsakerna till underutvecklingen finns i relationerna mellan i- och u-länder och att analysen bör ligga på ett institutionellt plan. Post-marxisterna vill dock föra in ett maktperspektiv i diskussionen och kombinera den institutionella analysen med en klassanalys. Det är viktigt att studera människors intressen och idéer i relation till sociala och politiska rörelser och organisationer.¹⁴⁵

5.1.3.1 Utvecklingsteori och biståndspraktik

I det här kapitlet har vi för avsikt att koppla de utvecklingsteoretiska tankegångarna till Sidas biståndspolicy och KB:s riktlinjer för samarbetet.

Målet för Sidas arbete är förändring, det vill säga utveckling. Vad Sida anser att utveckling är och hur den ska uppnås blir tydligt när man tittar på de riktlinjer och handlingsplaner vi presenterade i kapitel 5.1.1. Det samhälle som är målet för Sidas utvecklingsarbete är ett där människorna är delaktiga i sin egen och den samhälleliga utvecklingen. Honnørsorden är *jämlikhet, rättvist fördelade resurser och omsorg om miljön*. Det styrelseskick som Sida anser bäst främjar en utveckling mot ett sådant samhälle är det demokratiska. Sida anser demokratin så viktig att man inte samarbetar med stater eller organisationer som inte åtminstone har en intention att arbeta för demokratiseringen.¹⁴⁶

Var finner man då, enligt Sida, orsakerna till underutvecklingen? I linje med de utvecklingsteorier som bygger på en modifierad kapitalistisk utvecklingsmodell, anser Sida att det är i relationen mellan i- och u-länder som förklaringen står att finna. Som

¹⁴² Törnquist, 1996 s 91-102 samt 120-122

¹⁴³ För utförligare information om de statsvetenskapliga analyserna inom den institutionella ansatsen se Putnam, 1996

¹⁴⁴ Smekal, 1991 s 124-128

¹⁴⁵ Törnquist, 1996 s 103-112

¹⁴⁶ Se kap 5.1.1

biståndsorganisation vill Sida själv ta ansvar för den roll organisationen har i relation till sina ”mottagarländer”. Detta tror man sig kunna göra genom en förändring i perspektiv, ytterst uttryckt i de ord man använder för att beskriva verksamheten:

”...Sida vill därför mönstra ut ordet bistånd, eftersom det kommit att stå för ett ensidigt givande som inte beaktat det gemensamma arbetet och ansvaret. Världens framtidsfrågor är gemensamma och internationellt samarbete är nödvändigt för att trygga alla länders utveckling. Begreppet internationellt utvecklingssamarbete ger en bättre beskrivning av innebörden.”¹⁴⁷

Vägen till utveckling för de underutvecklade länderna anser Sida är åtgärder inom ”det internationella systemets ramar”. Genom regleringar i det internationella ekonomiska systemet menar Sida att det kan skapas ekonomiska förutsättningar såsom makroekonomisk stabilitet, hanterbar skuldbörda, fungerande finans- och kreditväsende samt marknader med klara regler för utveckling i u-länderna.¹⁴⁸ Sida menar dock inte att den statliga kontrollen och det internationella ekonomiska regelverket ska vara totalt. Det måste finnas utrymmer för fri företagsamhet.

”Ekonomisk tillväxt är en nödvändig förutsättning för hållbar fattigdomsminskning. Det finns inga exempel på att massfattigdom eliminerats utan hjälp av en stark resurstillväxt. För att möjliggöra det krävs en tydlig rollfördelning mellan stat och marknad, väl utvecklade institutioner och en livskraftig privat sektor.”¹⁴⁹

I linje med ”den institutionella ansatsen”¹⁵⁰ lägger Sida fokus på institutioner och organisationer i sitt arbete.

”Vissa institutioner inom staten, liksom ett väl fungerande civilt samhälle, är grundläggande för fördjupad demokrati.”¹⁵¹

¹⁴⁷ Programförklaring. Sida [www] Hämtat från: <http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=149> 9/12 2001

¹⁴⁸ Programförklaring. Sida [www] Hämtat från: <http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=149> 9/12 2001

¹⁴⁹ Programförklaring. Sida [www] Hämtat från: <http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=149> 9/12 2001

¹⁵⁰ Se kap 5.1.3

¹⁵¹ Programförklaring. Sida [www] Hämtat från: <http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=149> 9/12 2001

I programförklaringen hävdas det också att starka lokala demokratiska institutioner, frihet för föreningar och massmedia, ett aktivt civilt samhälle samt rättvis lagstiftning är politiska och institutionella förutsättningar för utveckling. Vi känner igen institutionalisternas tankar om ”good governance” i detta resonemang.¹⁵²

Med utgångspunkt i denna grundsyn är det inte så förvånande att Sidas huvudsakliga stöd går till organisationer och institutioner som arbetar för att skapa den här typen av förutsättningar för utveckling.¹⁵³ Organisationerna som får stöd är i många fall statliga eller kommunala, men stöd till civila organisationer som arbetar för förändring på ett, med institutionalisternas ord, institutionellt plan förekommer också. Det kan då handla om t.ex. media- eller kulturutveckling. Stödet till biblioteksverksamheten i Centralamerika kan sägas hamna under båda dessa typer av bistånd eftersom det syftar både till att utveckla organisationerna (biblioteken) och institutionerna (förutsättningar för demokratiskt deltagande).¹⁵⁴

Det är inte lika lätt att urskilja KB:s utvecklingssyn i det material vi har eftersom KB inte i första hand utformar ramarna för biståndet, utan mer arbetar med innehållet. KB kan därför inte heller avvika i någon större utsträckning från Sidas biståndspolicy. Deras roll blir således mer verkställande. Man skulle kunna säga att KB praktiserar Sidas biståndspolicy i det konkreta samarbetsprojektet. KB blir på så sätt ytterst den institution som förmedlar Sidas utvecklingssyn till de institutioner i Centralamerika med vilka man samarbetar.

Om man studerar de mål och strategier som KB satt upp för samarbetet blir Sidas teoretiskt grundade utvecklingssyn även synlig i praktiken. Den grundläggande tanken i denna syn är, som vi tidigare nämnt, att orsakerna till underutvecklingen ligger i relationen mellan i- och u-länder, nord och syd. Därför måste det också ske en förändring i denna relation för att syd, på sikt, ska kunna få en positiv utveckling. Från KB:s håll betonar man betydelsen av *samarbete* istället för bistånd. Det ordval som för Sida mer är en *symbol* för den utvecklings- och biståndsdiskurs som förmedlas omsätter KB i projektet till praktisk handling. Så här beskriver KB:s handläggare relationen till de centralamerikanska samarbetspartnerna:

¹⁵² Se kap 5.2

¹⁵³ Programförklaring. Sida [www] Hämtat från: [http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=149 9/12 2001](http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=149%2F12%2001)

”Vi är inga experter, vi baserar biståndet på dialog. Problemen med biblioteken i Guatemala är problem för oss som bibliotekarier, både i Sverige och i Guatemala. [...] När jag träffar bibliotekarier där så känner jag att det handlar om ett möte mellan människor. Vi tänker inte på att vi kommer från olika världar utan sätter oss ner och tänker ut vad vi vill göra tillsammans. Sen argumenterar vi båda gentemot våra respektive myndigheter och gentemot Sida. Vi upplever det som att vi hör ihop.”¹⁵⁵

Ytterligare ett sätt på vilket KB vill ta ansvar för sin roll i relationen till de centralamerikanska länderna är genom att sprida information om projektet och situationen för biblioteken i Centralamerika här i Sverige. Detta anses så viktigt att det finns med i målsättningarna och riktlinjerna för samarbetsprojektet.¹⁵⁶

Grundläggande för Sidas utvecklingssyn är också tron på förändring genom stöd till institutioner och organisationer. Detta är ytterligare en tanke som KB praktiserar i samarbetet. Att stödet går direkt till biblioteken och inte via stat eller regering är något som betonas som viktig både av KB:s handläggare och av samarbetspartnerna i Guatemala. Tron på att biblioteken bidrar till landets utveckling är också något som betonas av båda parter.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Se kap 5.1.1 och 5.1.2

¹⁵⁵ Intervju med Andersson Pelling, 011116

¹⁵⁶ ibid.

¹⁵⁷ Intervju med Andersson Pelling, 011116 och Guzmán Rosales, 010827

5.1.4 Biståndsdiskurs - kritik och praktik

En stor del av dagens biståndslitteratur vänder sig mot den utvecklingssyn som Sida och KB kan sägas representera. Denna litteratur ställer sig kritisk till biståndets effektivitet. En stor del av kritiken är politiskt högerorienterad och tangerar då de utvecklingsteorier som är baserade på en kapitalistisk utvecklingsmodell. Dessa kritiker menar att istället för att försöka påverka u-ländernas utveckling genom bistånd och andra typer av stöd eller restriktioner i relationen mellan u- och i-länder, bör marknadskrafterna släppas fria. Om detta sker kan u-länderna konkurrera med i-länderna på lika villkor, vilket kommer att gynna dessa länders ekonomiska tillväxt.¹⁵⁸

Även politiskt vänsterorienterad kritik riktas mot biståndet. Denna kritik tangerar de utvecklingsteorier som förkastar en kapitalistisk utvecklingsmodell och då framför allt det post-marxistiska perspektiv som vi kort presenterade i kapitel 5.1.3. Man menar att för att förändra det ojämlika förhållandet mellan nord och syd krävs en total omdaning av de politiska systemen inom både i- och u-länder samt internationellt. Bistånd bidrar inte till en sådan förändring utan upprätthåller, trots goda intentioner, det rådande systemet genom att skapa ett beroendeförhållande mellan givar- och mottagarland.¹⁵⁹

Båda dessa typer av kritik ifrågasätter själva grunden för biståndet och har till stor del präglat biståndsdiskursen på senare tid.¹⁶⁰ Åtminstone den vänsterorienterade kritiken har också lyckats påverka biståndsförespråkarna. I ”Ställ kunskapen i centrum”¹⁶¹ gör Ove Hansson en genomgång av det senaste århundradets svenska bistånd. Det har förändrats från att växa fram genom missionsverksamheten under början av 1900-talet till att under 60-talet handla om kunskapsöverföring (givarlandet stod för kunskapen som skulle överföras till mottagarlandet så att de skulle bli lika högstående som vi), för att slutligen idag mer handla om *hjälp till självhjälp*. Diskussionen idag handlar också väldigt mycket om relationen mellan givare och mottagare och de metoder som används i biståndsarbetet. Det handlar om hur man

¹⁵⁸ Karlström, 1991 s. 25-29

¹⁵⁹ Karlström, 1991 s. 25-29

¹⁶⁰ Karlström, 1991 och Hansson, 1994

¹⁶¹ Hansson, 1994

ska arbeta för att minimera ojämlikheten i denna relation samt hur den lokala erfarenheten och kunskapen hos mottagaren bäst ska tas till vara. Delar av den vänsterorienterade kritiken mot

biståndet framträder tydligt i diskussionen. Särskilt tydlig är den i Robert Chambers tongivande bok *Whose reality counts?*¹⁶² där förhållandet mellan givare och mottagare ifrågasätts på ett grundläggande plan.¹⁶³

KB:s samarbete med Centralamerika överensstämmer på många punkter med de tankar som framförs i senare tids biståndslitteratur. I *Ställ kunskapen i centrum*¹⁶⁴ poängterar författaren att det framför allt är genom stöd till kunskapsutveckling som biståndet får bra resultat. Den befintliga kunskapen måste tas till vara, biståndsarbetaren ska inte agera expert, utan bollplank. Målet är att stödet avverkas och mottagaren blir självförsörjande. I *Best Practice - riktlinjer för ett bra bistånd*¹⁶⁵ påpekar Börje Ljunggren även betydelsen av stöd till enskilda organisationer och institutioner för utvecklingsprocessen. Detta resonemang utvecklas ytterligare i *Att utbilda organisationer – kompetensutveckling och institutionell uppbyggnad*¹⁶⁶ där bland annat metoder för organisationsstöd diskuteras. Den bästa metoden enligt författarna är så kallat ”twinning”-arrangemang. Begreppet känns igen från KB:s projekt: en systerorganisation i givarlandet arbetar tillsammans med motsvarande organisation i mottagarlandet genom exempelvis personalutbyte, utbildning och utrustningsstöd för att bygga upp och stödja mottagarinstitutionen.

5.2 Metoder för samarbetet

Ett område som är väldokumenterat i biståndslitteraturen är det metodologiska. Det finns otaliga böcker som diskuterar metoder för utformning och genomförande av biståndsprojekt, både på det teoretiska och det erfarenhetsmässiga planet. I detta kapitel har vi för avsikt att titta på de metodologiska diskussioner som förs i biståndslitteraturen och de metoder som används i samarbetet mellan KB och Centralamerika.

¹⁶² Chambers, 1996

¹⁶³ Vi har använt oss av Chambers under vårt arbete och en presentation av hans tankar finns i vårt metodkapitel, kap 3.3

¹⁶⁴ Hansson, 1994

¹⁶⁵ Ljunggren, 1997

¹⁶⁶ Johnston och Wohlgemuth, 1997

5.2.1 Metodologiska perspektiv på biståndsarbete

I *Varför kunskapsutveckling?*¹⁶⁷ skriver Peter Emsheimer att de metoder man väljer för biståndsarbetet måste vara anpassade efter målet för stödet. Detta kan tyckas självklart, men har inte alltid varit så i det svenska biståndsarbetet. Emsheimer menar att den viktigaste frågan man måste ställa sig är om stödet ska utgöra en direktinsats (till exempel *bota sjuka*) eller om det ska syfta till kunskapsutveckling (till exempel *utbilda sjukvårdspersonal* på plats för att de i sin tur ska kunna bota sjuka). Vidare menar han att målet för allt biståndsarbete bör vara oberoende, det vill säga att mottagaren ska klara sig utan bistånd. För att nå detta mål bör man i första hand satsa på kunskapsutveckling, inte direktinsatser. Kunskapsutvecklingen bör ske i samarbete med mottagarna, inte genom överföring av kunskap från givarna. Hur görs då detta bäst? I *Varför kunskapsutveckling?*¹⁶⁸ och *Hur börjar man?*¹⁶⁹ diskuterar Emsheimer några olika metodologiska riktlinjer man bör ha för arbetet:

- **Definiera uppgiften tydligt.** Det är viktigt att alla som är involverade i projektet får vara med att definiera det från början. På så sätt har man gemensamt kommit fram till vad som ska göras och uppgiften blir tydlig redan från början. Detta gäller på alla nivåer i projektet, det är inte bara "ledningen" som ska fatta beslut och övervaka projektet. Avtalet mellan organisationerna eller de inblandade personerna på respektive nivåer bör också innehålla arbetsbeskrivningar så att alla är medvetna om den egna rollen i projektet. Projektets olika intressegrupper bör också definieras, liksom dess mål.
- **Counterparts.** Att arbeta med counterparts innebär att biståndsarbetaren har en samarbetspartner i mottagarlandet med en utbildning eller ett yrke som ligger i närheten av biståndsarbetarens. De båda fungerar som bollplank för varandra och tanken är också att "counterparten" i mottagarlandet efter hand ska kunna ta över biståndsarbetarens roll. Counterparten kan vara en individ eller en grupp. Emsheimer menar att man måste avgöra vilket som är bäst i varje specifikt projekt. Fördelearna med grupp-counterparts

¹⁶⁷ Emsheimer, 1994a

¹⁶⁸ Emsheimer, 1994a

är att projektet inte är beroende av någon enskild individ som kan försvinna under arbetets gång. Gruppen minskar också ojämlikheten och risken för ”mästare-gesällförhållande”. Dessutom kan alla i gruppen lära av varandra och ger större möjligheter att se saker ur olika perspektiv.

- **Undersökningar.** Om man ska arbeta med kunskapsutveckling är ett av de bästa redskapen som finns undersökningar. Genom att initiera olika typer av undersökningar kartläggs de problem och möjligheter som finns samtidigt som en process startas hos båda parter där man tillsammans definierar vad som behövs göras.
- **Regelbundna diskussioner kring arbetet.** Det är viktigt att parterna i projektet hela tiden för en diskussion kring arbetet. Detta innebär inte bara att man diskuterar vad som ska göras utan också *hur* man arbetar. Genom att föra regelbundna diskussioner om detta uppdagas och hanteras eventuella problem redan på ett tidigt stadium och större konflikter kan undvikas.¹⁷⁰

I *Dialog. Biståndets nav*¹⁷¹ diskuterar Folke Albinson det han kallar dialogmetodiken som grund för biståndsarbetet. Som namnet antyder bygger metoden på dialog mellan biståndsgivaren och mottagaren. Dialogen ska svara mot och karaktäriseras av fem kriterier:

- **Flexibilitet.** Deltagarna visar öppenhet och mottaglighet för varandras synpunkter. Det finns en vilja att både ge och ta positiv och negativ kritik. Relationen vilar på ömsesidig respekt.
- **Deltagarsammansättning.** Allsidig sammansättning av deltagare. Alla berörda parter intressen ska så långt som möjligt representeras. Varje deltagare ska också tillföra projektet en specifik kompetens.
- **Förankring.** Arbetet måste förankras i tilltro och acceptans hos berörda parter. Acceptansen måste vara aktiv, d.v.s. komma som ett gensvar. För att detta ska fungera är det viktigt att förutsättningarna för kommunikation är bra. Det måste finnas kommunikationskanaler i alla riktningar i projektet: vertikalt, horisontellt och diagonalt.

¹⁶⁹ Emsheimer, 1994b

¹⁷⁰ Emsheimer 1994a, s 32-34, Emsheimer 1994b, s 175-187

- **Förändringskompetens.** Förutom en vilja till att förändra måste det finnas kapacitet att genomföra förändringarna. För det första bör metodiken stimulera utveckling av ny kunskap, för det andra stärka de berörda i rollerna som användare av den nya kunskapen.
- **Utveckling med ”mänskligt ansikte”.** Vilken sorts utveckling bör metodiken och projektet främja? Denna fråga måste göras central i arbetsprocessen och det mänskliga samtalet bör sättas i centrum.¹⁷²

Dessa fem kriterier ska finnas med som grundantaganden under hela arbetet med metoden. Arbetet delas vidare in i fyra faser som representerar alla de stadier ett projekt går igenom från idé till avslut. Fas 1 kallas för *klimatskapande* och innefattar definieringen av målen och prövning av idén från olika perspektiv. Här poängteras vikten av delaktighet från alla parter i samarbetet. Fas 2 kallas för *förberedelser* och här utarbetas projektplanen och arbetsbeskrivningar för de inblandade. Dessutom rekryteras och utbildas personal. Fas 3 är *genomförandet* och innebär det egentliga arbetet med projektet. I denna fas poängteras att det hela tiden är viktigt att relatera arbetet till de planer och målbeskrivningar som definierades i fas 1 och 2. Det är också viktigt att för regelbundna samtal om arbetets fortskridande med personer på alla nivåer i samarbetet. Den sista fasen kallas *uppföljning*. Här poängteras vikten av att utvärdera projektets effekter, men också själva arbetet. Utvärderingarna bör göras regelbundet och ligga till grund för förbättringar av projektet. Man kan även dra nytta av utvärderingar som gjorts av andra, liknande projekt.¹⁷³

Den tredje metod vi vill ta upp här är PRA – Practical Rural Appraisal. Det är också denna metod som vi själva använt oss av under insamlandet av material till uppsatsen. Metoden finns beskriven i metodkapitlet i denna uppsats¹⁷⁴ och vi kommer därför endast kort kommentera den här. Även denna metod bygger på att skapa dialog med de delaktiga i projektet. En rad verktyg finns utarbetade och dessa kan användas som grund för arbetet. Vilka verktyg som används avgör deltagarna själva och anpassar efter de specifika

¹⁷¹ Albinson, 1996

¹⁷² Albinson 1996, s 70-79

¹⁷³ ibid. s 69-121

¹⁷⁴ Se kap. 3.2

föresättningar som finns i varje projekt. Exempel på verktyg är: direktobservation, halvstrukturerade intervjuer och möjliga framtids- och scenario workshops.

De metoder vi nu beskrivit har alla en hel del gemensamt. Samtliga syftar till att skapa dialog och samarbete mellan mottagare och givare. Målet är att det ojämlika maktförhållande som automatiskt finns i relationen ska minskas och överbryggas.

Vi ska nu se på den metod KB använder sig av i arbetet med Centralamerika och Guatemala

och sedan diskutera den utifrån de metoder vi nu har presenterat.

5.2.2 LFA (Logical Framework Analysis)

LFA har använts av KB i samarbetet med Centralamerika inför perioden 2002-2004, då man planerat budgetar och utarbetat verksamhetsplaner för de olika centralamerikanska länderna. Företrädare från samtliga länder har lärt sig metoden och kommer i fortsättningen att tillämpa den i sitt arbete. Representanter från KB menar att man med hjälp av denna metod kan komma fram till genomarbetade projektförslag med stor delaktighet från alla parter i samarbetet.¹⁷⁵

Med hjälp av LFA har beslut på planeringsmötena kunnat tas genom konsensusbeslut.

Metoden LFA innehåller en uppsättning ”utformningsverktyg” (designing tools) som kan användas för att planera, utforma, genomföra och utvärdera projekt. Syftet med LFA är att få igång delaktighet när man planerar projekt. Detta vill man uppnå genom att arbeta i workshops. Tekniken byggs upp av 4 steg där varje steg innehåller aktiviteter:

- **Analys av situationen (Situation analysis):** Man börjar med att analysera den rådande situationen. Detta gör man genom att definiera viktiga aktörer i samarbetet, t.ex. institutioner eller personer. Analysen fortsätter med en diskussion kring vilka problem som finns eller kan dyka upp i arbetet. Detta för att förstå hur ramarna ser ut för det arbete man vill genomföra. Sedan kan man formulera tydliga mål för olika delar av arbetet med hänsyn tagna till alla aktörer.
- **Analys av strategin (Strategy analysis):** I detta steg ska man hitta och besluta sig för metoder för att lösa problemen. Denna del ska hållas levande genom hela projektet, eftersom det inte bara gäller att bestämma vilka metoder man ska använda utan också att se vilka möjliga metoder som finns.
- **Projektplaneringsmatris (Project Planning Matrix):** Här går man igenom varför projektet genomförs, vilka mål det har, hur dessa ska kunna uppnås, vilka yttre

faktorer som hotar projektet, hur man kommer att märka att det lyckats och var man kan hitta de fakta som behövs för att genomföra det.

- **Förverkligande (Implementation):** När man kommer till själva genomförandet är det viktigt att titta tillbaka på vad man gjorde i planeringen hela tiden för att se om förutsättningar förändrats eller förändras under tiden.¹⁷⁶

KB kommer att använda LFA vid planeringen av projekten i Centralamerika. För den vardagliga kontakten och arbetet finns ingen metod.

Det finns många gemensamma drag mellan LFA och de metoder som presenterades i föregående kapitel. Att tydligt definiera vad man ska göra med hänsyn till alla involverade betonas både av Emsheimer och i LFA.¹⁷⁷ Enligt båda är det också viktigt att göra noggranna förundersökningar för att veta vilka ramar som finns för arbetet. Delaktighet av alla berörda parter betonas av Albinson.¹⁷⁸ Enligt LFA är det viktigt att upprätta mål för alla som berörs av projektet.

5.3 Samarbetets effekter

Den ekonomiska situationen är trots stödet svår för Guatemalas folkbibliotek, men genom biståndet har man ändå kunnat utveckla arbetet. Denna iakttagelse är enkel att göra, men hur påverkas Guatemalas biblioteksverksamhet mer konkret av stödet? Vårt syfte är inte, som nämnts tidigare, att göra en utvärdering av samarbetet, men för att kunna föra en djupare diskussion anser vi ändå att det är viktigt att ta fram de effekter vi har kunnat iaktta under deltagarobservationer och genom intervjuer. Eftersom inga större utvärderingar har gjorts av projektet utgör vårt eget insamlade material grunden för vår bedömning om effekterna. I det här avsnittet ser vi på vad som konkret gjorts inom samarbetets ramar och vilka effekter det fått.

¹⁷⁵ Darlin, 2001

¹⁷⁶ *Logical Framework Analysis* UNSO [www] Hämtat från:
<http://www.undp.org/seed/unsocapacity/documents/lfa.pdf> 3/12 2001

¹⁷⁷ jfr. *Logical Framework Analysis* UNSO [www] Hämtat från:
<http://www.undp.org/seed/unsocapacity/documents/lfa.pdf> 3/12 2001 och Emsheimer 1994a

¹⁷⁸ Albinsson, 1996

5.3.1 Utbildning och kompetensutveckling för personalen

Ett steg på vägen för att utveckla Guatemalas folkbibliotek har varit utbildning av personal. Vid utbildningar i samarbete med ABINIA/AC¹⁷⁹ har personalen på NB kunnat vidareutbilda sig för att sedan utforma seminarier för bibliotekspersonal runt om i landet. Som nämnts tidigare har många som arbetar på biblioteken ingen bibliotekarieutbildning. Det har därför varit viktigt att samla bibliotekspersonalen i de olika regionerna för att ge alla en gemensam grund för arbetet. Genom att träffas har man kunnat skaffa sig en bild av vad som försiggår på biblioteken i andra regioner och utbyta erfarenheter.¹⁸⁰ Det är naturligtvis svårt att mäta vilken betydelse detta fått för verksamheten på biblioteken runt om i landet, men många av de som deltog i seminariet i Quetzaltenango berättade att de kände sig säkrare i sitt arbete efter utbildningarna och att deras motivation för att arbeta med att utveckla och marknadsföra sina bibliotek har ökat.¹⁸¹ Förutom de effekter som kompetensutvecklingen får för biblioteksverksamheten innebär möjligheten att delta i utbildningarna mycket på det personliga planet för deltagarna. Många av de som arbetar på biblioteken är outbildade och den utbildning de får av NB utgör därför en utvecklingsmöjlighet som deltagaren har användning för även om han/hon byter jobb.

Genom samarbetet gavs också möjlighet för 3 medarbetare från NB att delta vid bokmässan i Guadalajara i Mexico 2001. På denna mäsas upphandlades litteratur som sedan fördelas på folkbiblioteken.¹⁸²

5.3.2 Barnverksamheten

NB:s barnverksamhet har kunnat förbättras genom samarbetet. Barnbibliotekarien har kunnat använda sig av kunskaperna hon fått på utbildningar genom ABINIA/AC och dessutom kunnat föra dessa vidare vid seminarier för folkbibliotekspersonal. Eftersom man på de mindre

¹⁷⁹ Se kap.2.2

¹⁸⁰ Intervju med Guzmán Rosales, 010827

¹⁸¹ Deltagarobservation, 010813-14

¹⁸² Intervju med Andersson Pelling, 011116

folkbiblioteken ofta riktar sig till barnen är det viktigt att barnen känner sig välkomna på biblioteket. Barnbibliotekarien tycker själv att miljön på avdelningen har förbättrats och tycker sig märka att även barnen uppskattar biblioteket mer nu. Genom stödet har barnavdelningen också kunnat satsa mer på samarbete med skolor och sagoberättande, vilket resulterat i att medvetenheten om vad biblioteket kan erbjuda spridits till fler.

5.3.3 Stöd till ickestatliga organisationer

För de fristående organisationer vi presenterat tidigare¹⁸³ har biståndet haft liknande effekter i båda fallen.

- **PROBIGUA:** Biståndet till PROBIGUA har främst gått till införskaffande av böcker vilket i sin tur har inneburit att man kommit ut med mer litteratur bland folket på landsbygden. En del av böckerna har gått till bokbussen och en del till skolbiblioteken. Detta har gett möjlighet för fler att upptäcka verksamheten. Man har också kunnat fortsätta arbetet med att starta bibliotek på landsbygden, vilket är det viktigaste målet.¹⁸⁴
- **FCDC:** Genom samarbetet med Sverige har man kunnat utveckla de workshops man arrangerar för lärare på skolor runt om och i Antigua. Man har för dessa tillfällen kunnat hyra in föreläsare från universitet i Guatemala City. Då syftet med utbildningarna i sin förlängning är att öka läslust och läsförmåga bland barn i området, menar en av initiativtagarna att resultaten varit mycket gott. Biblioteket har fått högre besökssiffror och fler lärare har blivit medvetna om att biblioteken finns.¹⁸⁵

5.3.4 ABINIA/AC:s arbete

¹⁸³ Se kap.4.1.1, 4.2.1

¹⁸⁴ Se kap. 4.1.1

¹⁸⁵ Se kap 4.2.1

Guatemalas NB har haft möjlighet att samarbeta med ABINIA/AC¹⁸⁶, vilket har inneburit att man kunnat jämföra sin verksamhet med de andra Centralamerikanska ländernas. Samarbetet har bland annat resulterat i att man kunnat bestämma riktlinjer för sitt arbetet. Effekten blir att länderna får möjlighet att tillsammans definiera sin situation och kan på så sätt hitta vägar att stärka verksamheten utifrån de egna förutsättningarna. På så sätt blir de mer oberoende av bistånd på sikt.

5.3.5 Det tekniska stödet

Med biståndspengar har man börjat installera bibliotekssystem på en rad folkbibliotek runt om i landet. Fram tills alldeles nyligen skedde allt arbete manuellt och fortfarande har många folkbibliotek inga datorer. Nu arbetar man på NB för att personalen både på NB och på folkbiblioteken ska lära sig använda datorerna.

5.3.6 Effekter i Sverige?

Enligt riktlinjerna för samarbetet är KB:s uppgift att sprida information om samarbetet i Sverige. Information finns på KB:s hemsida, och artiklar har skrivits i olika bibliotekstidskrifter, men är detta tillräckligt för att nå ut med information om projektet? KB's handläggare menar att det finns brister inom detta område och att mer resurser borde läggas vid att nå ut.¹⁸⁷ En del informationsarbete sköts av "Föreningen biblioteksstöd till Nicaragua" som finns i Stockholm. Denna förening arbetar i nära samarbete med KB för att t.ex. arrangera föredrag.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Se kap.2.2

¹⁸⁷ Intervju med Andersson Pelling, 011116

¹⁸⁸ Föreningen biblioteksstöd till Nicaragua, 2001

5.3.7 Effekter för folkbibliotekens målgrupp

Det är tydligt att betydelsen av samarbetet varit stor för Guatemalas biblioteksvärld inom alla områden det berört. Som Jerker Carlsson tar upp i texten *Att mäta biståndets effektivitet* är dialogen mellan mottagarland och givarland avgörande för vilken verkan biståndet får. Han menar att sättet kontakten sker på är någonting som kan utvecklas och på så sätt stärka effekterna av samarbetet.¹⁸⁹ Kontakten med Sverige har inneburit att nya perspektiv på det egna arbetet i Guatemala synliggjorts då man har fått möjlighet att diskutera det med någon utomstående som arbetar inom samma område. Man har fått stöd att utveckla arbetet, men också tagit till sig mycket av det sätt på vilket arbetet sker i Sverige. Ändå kan man, som Jerker Carlsson tar upp i ovan nämnda text, fundera över vilken roll *målgruppen* för biståndet spelar i samarbetet. Målgruppen i detta fall är framför allt den icke läskunniga delen av Guatemalas befolkning. Att se hur de som är direkt berörda av biståndsinsatsen påverkas är svårt, men viktigt eftersom det faktiskt är dem biståndet är avsett att beröra. Ofta diskuterar representanter för givar- och mottagarlandet, men målgruppens syn på samarbetet kommer inte fram.¹⁹⁰

¹⁸⁹ Carlsson, 1997

¹⁹⁰ Carlsson, 1997

6. Analys och slutsatser

6.1 Frågeställningarna

För att göra en analys av det material vi presenterat utgår vi ifrån de frågeställningar vi har haft för uppsatsen:

1. Vilka faktorer påverkar biståndets utformning?
2. Vilka effekter får denna påverkan på det faktiska biståndet?
3. Vilka effekter får biståndet på Guatemalas biblioteksverksamhet?

För att besvara dessa frågeställningar har vi tittat på hur synen på biblioteksutveckling skiljer sig åt i Guatemala och Sverige. Detta för att skapa en bild av de sammanhang ur vilka biståndet har växt fram. Vi har också studerat utvecklings- och biståndsteorier för att förstå vilka tankar och värderingar som ligger bakom Sidas och KB:s mål och handlingsplaner för projektet. I följande kapitel kommer vi att i tur och ordning diskutera de olika frågeställningarna och skissa upp de slutsatser vi kommit fram till.

1. Vilka faktorer påverkar biståndets utformning?

När det gäller denna fråga har vi kommit fram till att framför allt tre faktorer påverkar biståndet:

- **Synen på biblioteksutvecklingen i Sverige.** Som vi beskrev i kapitel 4.1 har folkbibliotekens demokratiska roll förändrats i Sverige. Tidigare utgjorde den bibliotekens grundstomme, idag finns den fortfarande med i arbetet men som en relativt oartikulerad självklarhet. Under de senaste åren har istället framför allt den informationsförmedlande uppgiften kommit i fokus. I Guatemala är den demokratiska rollen mycket tydligare. Demokrati är inte en självklarhet, utan något man ständigt måste arbeta för, även på folkbiblioteken. Det övergripande målet för arbetet är att bidra till landets utveckling. Även bibliotekens relation till folkbildning och utbildning ser annorlunda ut. Barnen är folkbibliotekens främsta målgrupp och man samarbetar med

skolor för att öka läskunnigheten och intresset för litteratur. I Sverige är det främst i relation till det livslånga lärandet som biblioteken vill arbeta med utbildning.

När det gäller bibliotekarieutbildning och kompetensutveckling, områden som också påverkas av biblioteksdiskursen, är den stora skillnaden att bibliotekspersonalen i Guatemala oftast saknar utbildning medan man i Sverige har en omfattande akademisk utbildning. I Sverige är den akademiska anknytningen viktig. Det är också viktigt att vara flexibel som bibliotekarie och att lära sig ny teknik som kan underlätta arbetet. Även i Guatemala är flexibilitet viktig, men där handlar det om att vara flexibel för att hitta sätt att kunna arbeta med mycket små resurser.

Biståndets utformning påverkas till viss del av den svenska biblioteksdiskursen. Sida placerar projektet under kulturprogrammet, vilket överensstämmer med diskursens betoning av biblioteken som informationshanterare snarare än demokratifrämjare. KB får automatiskt en förmedlande roll när det gäller diskursen, både gentemot Sida och gentemot Centralamerika. De vill inte agera experter i samarbetet, men i relation till Sida gör de det i alla fall. Då det är Sida som ytterst sätter ramarna för samarbetet kan den syn på bibliotek som KB förmedlar vara avgörande för vilken typ av stöd som ges.

- **Biståndsdiskursen.** I kapitel 5 har vi försökt ge en bild av de utvecklings- och biståndsteoretiska tankar som ligger till grund för svensk biståndspolitik som i sin tur styr Sidas utvecklingssamarbete. Vi fann att Sidas biståndsarbete kan placeras under de utvecklingsteorier som baseras på en *modifierad kapitalistisk utvecklingsmodell* och då framför allt den utvecklingsteoretiska skola som benämns den *institutionella ansatsen*. Grundtanken i dessa teorier är att orsaken till underutvecklingen ligger i relationen mellan i- och u-länder, nord och syd. Förändring kan dock åstadkommas genom åtgärder inom det internationella systemets ramar och då framför allt genom stöd till utveckling av institutioner och organisationer i mottagarlandet. Dagens biståndsdiskurs har också påverkats av den kritik mot bistånd som framkommit på senare tid, speciellt när det gäller det beroendeförhållande som bistånd skapar. Denna kritik har lett till att metoder för att minimera det maktförhållande som finns mellan givare och tagare har utvecklats.

Sida och KB är uppenbart påverkade av biståndsdiskursen. Tydligast framträder denna påverkan i betoningen *samarbete* istället för *bistånd*.

- **Relationerna mellan de personer som är inblandade i samarbetet.** Det är tydligt att den personliga kontakten mellan samarbetsparterna i Sverige och Guatemala har stor inverkan på biståndets utformning. Deras engagemang för utveckling av biblioteken verkar överrensstämma och samarbetet underlättas därmed mycket. Att samma handläggare på KB har varit aktiv i samarbetet sedan starten påverkar också projektet positivt. I Guatemala känner man henne och litar på att arbetet fungerar även i Sverige.

2. Vilka effekter får denna påverkan på det faktiska biståndet?

- När det gäller skillnaderna i **synen på biblioteksutvecklingen** i Sverige och Guatemala är det svårt att säga exakt vilka effekterna på biståndet är. Den mest extrema effekten skulle kunna vara att samarbetsparterna i Sverige överför värderingar baserade på svenska förutsättningar och behov till den guatemalanska biblioteksvärlden, d.v.s. att Sverige får utgöra norm för vilken utveckling som är både nödvändig och önskvärd. KB:s handläggare delar dock många av de värderingar som man från guatemalanskt håll finner viktiga i biblioteksarbetet. Att den personliga relationen mellan KB:s handläggare och kontaktpersonerna i Guatemala är bra bidrar också till att balansera maktförhållandet. Ibland blir ändå den svenska biblioteksdiskursen synlig i samarbetet. Detta gäller kanske framför allt i KB:s relation till Sida. Ett exempel är när KB:s handläggare, i samband med orkanen Mitchs framfart i Centralamerika, föreslog att Sida skulle finansiera uppbyggnaden av bibliotek samtidigt som bostäder i de drabbade områdena. Argumenten som handläggaren lade fram vid detta tillfälle var främst av kulturell och social karaktär – biblioteken skulle fungera som ”vardagsrum” för bostadslösa människor. Förslaget avslogs av Sida. Sidas stöd till Centralamerika och biblioteken där motiveras av betydelsen av en demokratisk och fredlig utveckling samt behovet av att skapa tillgång

till fri information och möjligheter att delta i samhällsdebatten. Man kan man därför fundera över hur KB:s förslag hade mottagits om demokratiska argument, såsom behovet av tillgång på information om katastrofen och hjälpinsatserna, istället betonats. I detta fall präglades KB:s insats av tendensen att ta bibliotekens demokratiska funktion för självklar som karaktäriserar den svenska biblioteksdiskursen. Sida å andra sidan förefaller att även i detta fall ha sett bibliotekens funktion i ett huvudsakligen kulturellt perspektiv.

- När det gäller **biståndsdiskursen** är påverkan lättare att se. Samarbetet styrs av den Sidas biståndspolicy. Denna är i sin tur, som vi visat, påverkad av biståndsdiskursen. Att stödet ges direkt till biblioteken och inte via staten är en direkt effekt av denna diskurs. Så är också formen för projektet, ”*twinning*”, liksom strävan att *samarbeta* istället för att *överföra*. De metoder man använder sig av syftar också till att utjämna förhållandet mellan givare och tagare, nord och syd.

Trots denna intention finns det alltid ett maktförhållande i samarbeten av det här slaget. Det är Sverige som sätter ramarna för samarbetet, vilket får den effekten att "samarbetet" i grunden styrs från ett håll. På så sätt hamnar KB automatiskt i överläge i relationen till Centralamerika. Detta överläge är någonting som tas upp som ett stort problem i biståndskritiska teorier, men man kan fråga sig vad alternativet till bistånd skulle vara. När man tittar på KB:s bibliotekssamarbete märker man att effekterna av stödet haft mycket stor betydelse för Guatemalas biblioteksverksamhet. De förändringar man gjort hade inte varit möjliga utan stödet från bland annat Sverige.

KB för ett samarbete åt två håll, dels med Guatemalas NB och dels med Sida. I samarbetet med Sida måste KB verka för att visa på bibliotekets och projektets betydelse och i samarbetet med Guatemala måste de sätta ramar efter Sidas restriktioner. Detta ger KB två olika roller i samarbetet.

- Att **relationer och personlig kontakt** mellan medarbetarna är så viktiga är både en styrka och en svaghet. Idag när kontakten fungerar bra kan detta motverka problem när det gäller överläge-underläge i samarbetet. Problem kan dock uppstå om medarbetare

byts ut på någon sida i samarbetet. Då man inte haft konkreta metoder att arbeta efter kan det vara svårt för en ny part att ta över samarbetet.

3. Vilka effekter får biståndet på Guatemalas biblioteksutveckling

Sammantaget är den största effekten av samarbetet att man har möjlighet att utveckla och genomföra olika projekt. Personal i olika sektioner av biståndet kan gå vidare med idéer de har och finansiera olika projekt.

NB har förutom att kunna stärka sin egen institution kunnat genomföra kurser som både har fått effekten att personalens kompetens har kunnat utvecklas och att grunden för ett biblioteksnätverk skapats. Man har kunnat föra vidare kunskap om biblioteksarbetet samt diskutera bibliotekets olika funktioner i samhället. Barnverksamheten har utvecklats på NB och folkbiblioteken. Även den tekniska utvecklingen har kunnat fortsätta och därmed skapas på sikt större möjligheter att bilda biblioteksnätverk där folkbiblioteken kan samarbeta sinsemellan, någonting som skulle stärka all biblioteksverksamhet i Guatemala. Vidare har biståndet också bidragit till att ge möjlighet för Guatemala att samverka med biblioteken i ABINIA/AC. Genom att göra det kan man bygga upp en stark biblioteksorganisation efter Centralamerikanska normer för bibliotek och så småningom bli mindre påverkad av västerländskt inflytande.

De ickestatliga organisationer vi nämnt har kunnat fortsätta sitt arbete som haft läsfrämjande effekter.

I Sverige har samarbetet haft få effekter. Det som gjorts är att information om projektet lagts ut på KB:s hemsida och att artiklar har skrivits i bibliotekstidskrifter.

Att se vilka effekterna varit för biståndets målgrupp är svårt när man inte ser det under längre tid än den period samarbetet pågått. Inga undersökningar har heller gjorts för att utreda samarbetets effekter. Det vi sett under vår studieresa är den praktiska skillnaden för målgruppen, d.v.s. att biblioteken fått fler böcker och att läsfrämjande aktiviteter lockat många dit.

6.2 Slutsatser

Trots de skilda utgångspunkter som finns i Sverige och Guatemala när det gäller folkbibliotekens inriktning på individen respektive kollektivet får ändå de flesta satsningar som gjorts inom samarbetet effekter som bidrar till att förändra samhället i stort. Detta kan bero på Sidas utgångspunkter - deras arbete syftar ju till samhällsutveckling - men det kan också bero på att de idéer som framförs från biblioteken i Guatemala överensstämmer med KB:s mål för projektet. I relationen med Sida har KB dock varit ganska otydlig. Ett av de högst prioriterade områdena för Sidas utvecklingsarbete är *demokratisering*. Om KB i större utsträckning betonade och tydliggjorde bibliotekens demokratiska funktion skulle man kanske kunna påverka till en ökad prioritering av biblioteken i Sidas utvecklingssamarbete. Förutsättningarna för detta finns då KB's handläggare har en stark övertygelse om att biblioteken är betydelsefulla för den demokratiska utvecklingen samtidigt som hon, med sin bakgrund som volontärarbetare, har ett stort engagemang för u-landsfrågor. KB's handläggare är därför en stor tillgång i samarbetsprojektet. Vi har också tidigare påpekat den betydelse som de personer som arbetar med projektet har för dess framgång. Problemet med detta är ju, som vi tidigare påpekat, att samarbetet vilar på en skör grund eftersom viktiga personer kan komma att bytas ut.

Att sätta upp tydligare mål och formalisera arbetssätt och metoder tror vi skulle vara ett sätt att stärka samarbetet så att det fortsätter att fungera bra även om personal byts ut. En långsiktig planering med fastare teoretiska ramar t.ex. med utgångspunkt i PRA, LFA och Chambers teorier skulle gynna samarbetet. Även gentemot Sida skulle detta vara bra då idéer både från KB och Centralamerika skulle göras tydligare. Att ta tillvara på andras erfarenheter av bibliotekssamarbete, såsom t.ex. IFLAs, hade också kunnat stärka den metodologiska utgångspunkten. Samarbetet skulle också kunna fördjupas om man tog in aktören *målgruppen* i arbetet. Att i utvärderingarna även ta med åsikter från dem som utgör målgruppen för biståndet, d.v.s. biblioteksanvändarna, skulle belysa ännu en aspekt.

Det är också viktigt att utveckla metoder för att kunna minska det maktförhållande som finns i samarbetet. Även här är metoder såsom PRA och LFA användbara. Genom LFA

(Logical Framework Approach) kan biståndsgivare- och mottagare hitta ett strukturerat sätt att samarbeta, medan PRA (Practical Rural Appriaisal) påverkar samarbetet så att båda sidors intressen blir synliga. Att fundera över vilka "själklarheter" som finns när det gäller synen på biblioteken i svensk biblioteksutveckling kan ge en vidgad vy, vilket skulle påverka samarbetet positivt. Om den svenska bibliotekskulturen artikuleras förs den kanske inte lika självklart över i samarbetet.

Ett annat sätt är att stödja regionalt och lokalt samarbete i Centralamerika, vilket också görs. Enligt biståndsteori och -metod bör målet för stödet alltid vara oberoende. Genom att stärka dessa samarbeten skapas förutsättningar för oberoende samtidigt som maktrelationen mellan givare och tagare tonas ned.

Ytterligare ett sätt att minska maktförhållandet och öka "graden av samarbete" är att förbättra informationsspridningen om samarbetet och bibliotekssituationen i Centralamerika här i Sverige. Detta är ju också ett av KB:s mål för samarbetet. Man kan fundera över hur arbetet hade påverkats om man också arbetat via ett stort svenskt folkbibliotek. Att informera om projektet via svenska bibliotekarieutbildningar hade också varit ett sätt att engagera blivande bibliotekarier i projektet. En ökad medvetenhet om situationen för bibliotek i tredje världen bland svenska bibliotekarier skulle inte bara vara en positiv "bonuseffekt", utan är faktiskt en nödvändig åtgärd om verkliga förändringar i utvecklingen och i relationen mellan nord och syd ska kunna åstadkommas.

6.3 Diskussion

Samarbetet mellan KB och Centralamerika är betydelsefullt av en rad anledningar. Den effekt det haft på biblioteksverksamheten i Guatemala och övriga samarbetsländer talar sitt tydliga språk. Utöver betydelsen för den konkreta verksamheten innebär samarbetet också att kontakter knyts mellan bibliotekarier i Centralamerika och bibliotekarier i Sverige, mellan biblioteksvärlden i syd och biblioteksvärlden i nord. Man kan fråga sig vilken betydelse denna kontakt har för utjämnandet av det ojämlika förhållandet mellan nord och syd? Man kan också fråga sig vilken betydelse det har för svensk biblioteksverksamhet och -utveckling att Sveriges

nationalbibliotek, KB, och nationalbiblioteken i Centralamerika tillsammans arbetar med biblioteksfrågor.

Det är ett faktum att klyftorna mellan väst och öst, nord och syd ökar. Den fattiga delen av världen blir fattigare och den rikare blir rikare. Detta i en tid när globaliseringen inom alla områden ökar. Vad har detta betytt och vad kommer det att betyda för biblioteken? Vi har sett hur den svenska biblioteksdiskursen mer och mer betonar folkbibliotekens roll som informationsförmedlare och bibliotekarien som resurs för tillgodoseende av individuella informationsbehov. Vi har också sett att de svenska bibliotekarieutbildningarna betonar yrkets flexibilitet och då syftar på den ökade orienteringen mot näringslivet. Samtidigt för biblioteken i Centralamerika och andra fattiga delar av världen en kamp för att bidra till sina länders demokratiska utveckling, för att öka läskunnigheten och möjligheterna för människor att påverka det samhälle de lever i. Vad betyder det för biblioteken i syd att demokratin har blivit en outtalad självklarhet för biblioteken i nord? Vad betyder det för bibliotekarierna i syd att bibliotekarierna i nord lämnar sin utbildning utan att ha fått en enda inblick i det arbete som utförs i Latinamerika eller Afrika? Vad betyder denna lucka i utbildningen för biblioteken och bibliotekarierna i nord?

Vi har mängder med saker att lära av varandra. Ett projekt såsom KB:s är *ett* försök att öka kunskapen och minska den allt snabbare växande klyftan mellan rika och fattiga, att sprida information om situationen för biblioteken i syd ett annat. Vi hoppas att vi, men denna uppsats, bidrar till att öka förståelsen för biblioteksverksamheten i Guatemala och Centralamerika samt fäster uppmärksamheten på nödvändigheten av globala perspektiv på biblioteksfrågor.

7. Litteratur och källor

7.1 Tryckt material

ABINIA/AC (2001): *Modelo de una Biblioteca Nacional en América Central*. San Salvador: Dirección de Publicaciones e Impreseos 2001

Albinson, Folke (1996): *Dialog. Biståndets nav*. Stockholm: Forum Syd 1996

Andersson Pelling, Britt-Marie (2001): Bibliotekssamarbete med Centralamerika. Kungliga bibliotekets resa i regionen i januari 2001. *Projektredovisning juni 2000-februari 2001*. Kungliga biblioteket Stockholm 2001

Antonsson, Birgit & Pelling, Britt-Marie & Jacobsson, Lena (1994): "Twinning - ett sätt att stödja nationalbibliotek i utvecklingsländer" *DIK-forum* 1994:15

Arvidsson, Henrik & Westerlund, Joakim (1997): *Organisationer i en föränderlig värld. 10 folkbibliotek konfronteras med informationssamhället*. Högskolan i Borås 1997: 19

Carlsson, Jerker (1997): "Att mäta biståndets effektivitet" ur Wohlgemuth, Lennart (red.) (1997). *Bistånd på utvecklingens villkor*. Stockholm: Nordiska Afrikainstitutet 1997

Chambers, Robert (1996): *Whose reality counts? Putting the first last*. London: Intermediat technology 1996

Ehn, Billy & Klein, Barbro (1994): *Från erfarenhet till text. Om kulturvetenskaplig reflexivitet*. Stockholm: Carlsson 1994

Emsheimer, Peter (1994)a: ”Varför kunskapsutveckling?” ur Emsheimer, Peter (red) (1994). *Riskornet. En antologi om kunskapsutveckling i biståndsarbetet*. Falun: Sydpunkten 1994

Emsheimer, Peter (1994)b: ”Hur börjar man?” ur Emsheimer, Peter (red) (1994). *Riskornet. En antologi om kunskapsutveckling i biståndsarbetet*. Falun: Sydpunkten 1994

Frändberg, Lena (1999): *Folkbibliotek och demokrati. Ett försök att beskriva och diskutera folkbibliotekets demokratiska funktion*. Borås: Bibliotekshögskolan 1999:23

Gustavsson, Bernt (2000): Kunskap, makt och demokrati. Ur *Bibliotek - mötesplats i tid och rum. En bok om demokrati*. Lund: BTJ tryck AB 2000

Guzmán Rosales, Daniel Antonio (2001): *Proyecto de bibliotecas para el fortalecimiento de la educación y la cultura*. Ciudad de Guatemala: Biblioteca nacional 2001

Habermas, Jürgen (1997): *Diskurs, rätt och demokrati: politisk-filosofiska texter*. Göteborg: Dialdos 1997

Hansson, Ove (1994): ”Ställ kunskapen i centrum” ur Emsheimer, Lennart (red) (1994). *Riskornet. En antologi om kunskapsutveckling i biståndsarbetet*. Falun: Sydpunkten 1994

Har arkiv, bibliotek och museer något med livslångt lärande att göra? Ledaren *DIK-Forum facklig tidskrift för anställda inom Dokumentation, Information och Kultur* 2001: 8

Holmqvist, Maria (2001): *Programa regional de bibliotecas*. Asdi/Departamento de cultura 2001 (övers. Sida/Kulturdepartamentet)

Indriksson, Tina & Vladimir (1997): *Bibliotek i informationssamhället. Bibliotekets och bibliotekariens roll i informationssamhället såsom den framträder i svensk bibliotekspress åren 1984-1996*. Högskolan i Borås: 1997: 79

Johnston, Anton & Wohlgemuth, Lennart (1997): "Att utbilda organisationer – kompetensutveckling institutionell uppbyggnad" ur Wohlgemuth, Lennart (1997). *Bistånd på utvecklingens villkor*. Stockholm: Nordiska Afrikainstitutet 1997

Karlström, Bo (1991): *Det omöjliga biståndet. En systemkritik av offentligt bistånd*. Kristianstad: SNS Förlag 1991

Kumm, Björn (1997): *Krig och fred i Guatemala*. Stockholm: Utrikespolitiska institutet. 1997

Landerberg, Krister & Hallgren, Ragnar (2000): *Den leende quetzalen. DoFFs fackföreningsprojekt i Guatemala*. Lund: Doktoranders och Forskares Förbund 2000

Ljunggren, Börje (1997): "Best practice – riktlinjer för ett bra bistånd" ur Wohlgemuth, Lennart (1997). *Bistånd på utvecklingens villkor*. Stockholm: Nordiska Afrikainstitutet 1997

Mikkelsen, Britha (1995): *Methods for development work and research. A guide for practitioners*. London: Sage publications Ltd. 1995

Nilsson, Sven (1998) Sanningen finns där ute. *IKONER* 1998:1

Nilsson, Sven (1999): *Kulturens vägar*. Malmö: Polyvalent 1999

Nilsson, Sven (2000a): Framtidens bibliotek. *Scandinavian Public Library Quarterly*, Volume 33, no. 1, 2000

Nilsson, Sven (2000b): Om sanningen ska fram. Biblioteket som medborgargränssnitt. Ur: *Bibliotek - mötesplats i tid och rum. En bok om demokrati* Lund: BTJ-tryck AB 2000

North, Douglass C (1993): *Institutionerna, tillväxten och välståndet*. SNS Förlag 1993

Polo Sifontes, Francis (2001): *Informe general sobre el convenio de cooperacion entre la biblioteca real de Suecia y la biblioteca nacional de Guatemala*. Guatemala City: Biblioteca nacional 2001

Putnam, Robert (1996): *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien*. SNS Förlag 1996

Sida (1998): *Rättvisa och fred. Sidas program för fred, demokrati och mänskliga rättigheter*. Stockholm: Norstedts Tryckeri AB 1998

Smekal, Peter (1991): *Teorier om utveckling och underutveckling. En introduktion till utlandskunskapen*. Stockholm: Elanders Gotab 1991

Steinsaphir, Marianne (2001): Forskningen tappar biblioteksperspektivet. *Biblioteksbladet* 2001: 04

Thórsteinsdóttir, Guðrún & Arvidsson, Ulla (1999): Folkbibliotekets roller och dess användare. En undersökning som speglar användarnas åsikter på sexton svenska folkbibliotek *Svensk biblioteksforskning* 1999:1

Törnquist, Olle (1996): *Politik och utveckling i tredje världen*. En kritisk introduktion. Lund: Studentlitteratur 1996

UHÄ-rapport (1991:1): *Förnyad bibliotekarieutbildning. En fakta- och idéskrift*. Stockholm 1991

UHÄ-rapport (1991:17): *Bibliotekarieutbildningen i framtiden. Slutrapport från gruppen för översyn av bibliotekarieutbildningen*. Stockholm 1991

Utrikespolitiska Institutet (1998): *Guatemala. Länder i fickformat nr. 701*. Stockholm:
Utrikespolitiska Institutet 1998

Wohlgemuth, Lennart (red) (1997): *Bistånd på utvecklingens villkor*. Stockholm: Nordiska
Afrikainstitutet 1997

Zamora Charuc, Rigoberto (2000): *Informe al ministerio de educación región central V,
Sacatepéquez*. Antigua 2000

7.2 Otryckt material

Amnesty International (1998): *Murder of Auxiliary Archbishop Juan Gerardi*. Hämtat från: <http://web.amnesty.org/802568F7005C4453/0/D729BD087DF0A1278025690000692EB6?Open&Highlight=2,guatemala> Publicerat 27 april 1998. Hämtat: 9 december 2001

Amnesty International (2000): *Women's rights defender missing. Mayra Angelina Gutiérrez*
Hämtat från:
<http://web.amnesty.org/802568F7005C4453/0/2C6B3A6462010EB08025692D00721894?Open&Highlight=2,guatemala> Publicerat 16 januari 2000. Hämtat: 9 december 2001

Amnesty International (2001): *Amnesty International Annual Report 2001*:
<http://www.web.amnesty.org/web/ar2001.nsf/webamrcountries/GUATEMALA?OpenDocument>

Bibliotekarie i en ständigt föränderlig värld. Hämtat från:
<http://www.kult.lu.se/bivil/information/info.html> Publicerat: 23 januari 2001 Hämtat 19 januari 2002

Bibliotekshögskolan Hämtat från: <http://www.hb.se/utbildning/insti/bhs.htm> Hämtat 19 januari 2002

Beskrivning: Biblioteks och informationsvetenskap. Hämtat från:
<http://utbdatabas.uu.se/katalog/program.asp?kod=HBIBO> Hämtat: 19 januari 2002

Darlin, Bo-Ingemar(2001): *Biblioteksbiståndet till Centralamerika - nya metoder prövas*.
Hämtat från: http://www.kb.se/Nic/Rapp_2001.htm Publicerat: 5 oktober 2001 Hämtat: 3 december 2001

Kungliga Biblioteket (1999): *Uppgifter*. Hämtat från: http://www.kb.se/Info_fr.htm Publicerat: 10 juni 1999. Hämtat 4 december 2001

Program Biblioteks och informationsvetenskap, påbyggnadsprogram Hämtat från: <http://www.info.umu.se/utbkat/Program.asp?programkod=PHBIPM&termin=> Hämtat 19 januari 2002

UNSO Office to Combat Desertification and Drought (2000): *Logical Framework Analysis* Hämtat från: <http://www.undp.org/seed/unso/capacity/documents/lfa.pdf> Publicerat 3-5 maj 2000 Hämtat: 3 december 2001

Sida (2001): *Latinamerika*. Hämtat från: <http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=244> Publicerat: 14 februari 2001 Hämtat 3 december 2001

Sida (2000): *Sidas programförklaring*. Hämtat från: <http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=149> Publicerat: 000706. Hämtat: 9 december 2001

Sida (2000): *Policy för Sidas internationella utvecklingsarbete på kulturområdet*. Hämtat från: <http://www.sida.se/Sida/articles/4300-4399/4390/kulpol.pdf> Publicerat: mars 2000, Hämtat: 4 december 2001

Sida (2001): *Utvecklingssamarbete med Guatemala* : Hämtat från: <http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=285&a=1567> Publicerat: 14 februari 2001 Hämtat: 3 december 2001

Sida (2001): *Vad är bilateralt bistånd?* Hämtat från: <http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=246&a=4808> Hämtat 3 december 2001

Sida (2001): *MFS - Sidas stipendium för fältstudier* Hämtat från:
<http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=689&a=4734> Publicerat: 4 juli 2001 Hämtat: 3 december 2001

Sida (2001): *Twinning* Hämtat från:
<http://www.sida.se/Sida/jsp/Crosslink.jsp?d=191&a=7644> Publicerat: 2 juli 2001 Hämtat: 8 december 2001

Svensk Biblioteksforening (2002): *Svensk Biblioteksforenings specialgrupper. Styrgrupperna*
Hämtat från: <http://www.biblioteksforeningen.org/intro/grupper/specgr/grupp.html#asien>
Hämtat: 31 januari 2002

UNESCO (2001): *Unescos folkbiblioteksmanifest*. Hämtat från
http://www.kur.se/kur/utskrift.asp?art_id=2215 Publicerat: 14 februari 2001 Hämtat: 4 december 2001

UNDP (2000): *Human Development Report 2000 Statistical Annex*. Hämtat från
<http://www.undp.org/hdro/highlights/statistics.html> Hämtat 8 december 2001

Wettmark, Lennart (1997): *Bis Relationship to South Africa* Publicerat: augusti 1997 Hämtat
från http://www.bok-form.se/bis/bis_sydafrika/index.htm Hämtat 31 januari 2002

7.2.1 Intervjumaterial

De inspelade intervjuerna kommer att arkiveras på Kungliga Biblioteket i Stockholm.

Andersson Pelling, Britt-Mari: Stockholm 16 november 2001

Bandinspelning

Antonietta, Maria: Guatemala City, Guatemala 29 augusti 2001

Anteckningar från intervju i författarnas ägo.

Guzmán Rosales, Daniel Antonio: Guatemala City, Guatemala 27 augusti 2001

Bandinspelning

Guzmán, Norma: Panajachel, Guatemala 17 september 2001

Bandinspelning

Rosario Gatica, Maria: Guatemala City, Guatemala 28 augusti 2001

Bandinspelning

De Trombetta, Carole: Antigua, Guatemala 8 september 2001

Bandinspelning

Zamora Charuc, Rigoberto: Antigua, Guatemala 15 september 2001

Bandinspelning

7.2.2 Deltagarobservationer

Utbildningsseminarie i Quetzaltenango 010813-14

Videospelning i författarnas ägo.

8. Appendix

8.1 Ordlista

- ABINIA/AC - Association of Iberian-American National Libraries/America Central
Centralamerikanskt biblioteksnätverk
- ALP – Advancement of Librarianship
Underavdelning till IFLA (se nedan)
- DIK – Dokumentation Information och Kultur
- FCDC - Fundación Cultural Duane Carter
Fristående organisation i Antigua som bedriver demokratiseringsprojekt genom sitt bibliotek och genom utbildning av lärare.
- IFLA –
Internationell biblioteksorganisation
- MINUGUA- Misión de Verificación de las Naciones Unidas en Guatemala
FN:s organ för övervakning av freden i Guatemala.
- KB – Kungliga Biblioteket
- NB – Nationalbibliotek
- PROBIGUA- Proyectos Bibliotecas Guatemala
Fristående organisation som bedriver demokratiseringsprojekt genom att starta bibliotek på landsbygden i staden Antiguas närhet, ger elever lästräning med hjälp av sin bokbuss samt boken som lånas av skolor. Organisationen driver också en språkskola i Antigua.
- Sida- Styrelsen för internationellt utvecklingsarbete
- UBV - Utbildning och Bistånds Verksamhet

8.2 Presentation av informanterna

Andersson Pelling, Britt-Mari

Medarbetare på KB. Arbetar också som bibliotekarie på biblioteket på Uppsala Universitetssjukhus. Britt-Mari Pelling har varit med i samarbetet med Centralamerika sedan starten och är nu huvudansvarig för arbetet. Hon har kontakt med länderna i Centralamerika varje vecka och gör också resor dit minst 2 ggr./år.

Antonietta, Maria

Medarbetare på MINUGUA som särskilt intresserat sig för bibliotekens roll i fredsbevarande och demokrati. Hon har också medverkat som föreläsare vid utbildningsseminarier i NB's regi.

Guzmán, Norma

Arbetar på biblioteket i Panajachel (Se karta). Hon har ingen högre utbildning, men har deltagit vid flera utbildningsseminarier som arrangerats av NB. På biblioteket har hon arbetat i 8 år.

Guzmán Rosales, Daniel Antonio

Daniel Guzmán är i grunden historiker och arbetar förutom på NB i Guatemala City vid ett av stadens universitet. Han har genom samarbetet med Sverige fått utbildning inom olika områden såsom organisation av bibliotek, uppbyggnad av samlingar bibliotekariens roll m.m. Sedan några år tillbaka är han ansvarig för kontakten med och uppbyggnaden av folkbiblioteken. Bl.a. arrangerar han och utvärderar de utbildningsseminarier "talleres" för bibliotekspersonal som bekostas av Sida. Han står också för att fördela bibliografi till de olika folkbiblioteken i landet samt att lyssna på och ta vara på deras behov. Ibland stödjer han också biblioteken i förhandlingar med de beslutande i respektive kommun.

Rosario Gatica, Maria

Maria Rosario arbetar på NB:s barnavdelning sedan 1 år tillbaka. Sammanlagt har hon arbetat i 12 år på andra bibliotek innan hon började på NB. Hon har deltagit vid utbildningar i

Guatemala och Costa Rica inom samarbetet ABINIA/AC (Se kap.) och har dessutom föreläst om sina erfarenheter vid dessa utbildningar vid seminarier i NB:s regi.

de Trombetta, Carole

Har varit med och grundade biblioteksprojektet Fundación Cultural Duane Carter 1995 som arbetar med att driva ett bibliotek i staden Antigua samt upprätthålla en kontakt med skolor och skolpersonal i regionen. Hennes arbete sker på ideell basis. Förutom att arrangera kurser för bibliotekspersonal arbetar hon med finansieringen av biblioteket och utbildningarna som bekostas genom donationer.

Zamora Charuc, Rigoberto

Rigoberto Zamora grundade tillsammans med sin hustru projektet PROBIGUA, Proyecto Bibliotecas en Guatemala med datautbildning, språkskole- samt bokbussverksamhet. En viktig del av projektet är också att grunda skolbibliotek på landsbygden. Han har studiemässigt en humanistisk bakgrund och är lärare i pedagogik och utbildningsvetenskap. samt språk och litteratur. Zamora har fått flera utmärkelser. Bl.a. utnämndes han till "Héroe Anónimo del 2000", "Anonym hjälte 2000" av MINUGUA (Misión de las Naciones Unidas para Guatemala) "FN's uppdrag för Guatemala" som startades efter freden 1996. 2001 fick Zamora och PROBIGUA Bill and Melinda Gates foundations stipendie för att kunna starta datacenter i Guatemala.

8.3 Citat på originalspråk

s. 16:

"Bland är det svårt att driva verksamheten med så små medel, men arbetsmoral är det viktigaste. Man måste ha mycket tålamod, speciellt med barnen, alltid vara trevlig och ha ett leende för dem. En person som arbetar på ett bibliotek har ett stort ansvar mot samhället. Kulturen är viktig. En by utan kultur är fattig".

“A veces es un poco difícil trabajar con pocos recursos, pero lo más importante es tener moral al trabajo. Una persona que trabaja en la biblioteca tiene que tener mucha paciencia, especialmente con los niños, siempre estar amable y con una sonrisa para ellos. La cultura es importante. Un pueblo sin cultura está pobre.” (Guzmán 010918)

s 34:

"Om du själv utvecklas kommer Guatemala att utvecklas. Bok för bok förändras Guatemala".

“Si desarrollas, desarrollará Guatemala. Libro a libro Guatemala cambiará”

(Zamora 010915)

s.34:

”På landsbygden finns det många som skulle vilja studera men inte kan göra det p.g.a. landets ekonomiska situation. För dem som studerar finns det ingen möjlighet att få tag på böcker. I byarna, i majoriteten av dem, finns inga böcker och inte heller tidningar att läsa.

”En el área rural hay mucha gente que quisiera estudiar, pero por la situación económica del país no pueden estudiar. Los que estudian no tienen posibilidades tener libros. En los pueblos, en la mayoría, no hay libros ni siquiera periódicos para leer.” (Zamora 010915)

s. 42

”Huvudidén är att biblioteket har en huvudroll i samhället. Man ska inte bara vara informatörer utan också formare.”

”La idea más importante es que las bibliotecas pública tienen un papel protagonista dentro de la comunidad. De tal manera que sean no solo infomadores sino formadores.” (Guzmán Rosales 010827)

s.43

”I början var deltagarna mest receptiva. De hade många förväntningar på hur det skulle fungera...de kände sig begränsade. Under den andra omgången kurser har vi märkt resultat. Det har skett förändringar i synen på bibliotek som helhet. Biblioteket har blivit en annorlunda institution med andra möjligheter.”

”Primero los bibliotecarias en las bibliotecas eran solo receptivos. No creen mucho en que eso vaya a funcionar...se sienten limitados. Es quizás en la segunda etapa de la capacitación que podíamos saber resultados. Ha pasado una transformación de entorno de una biblioteca pública... ya como un institución diferente, con una posibilidad diferente. (Guzmán Rosales 010827)

8.4 Karta över Guatemala

8.5 Budget för stödet till Guatemala 2000-2001

Nr	Aktivitet i US dollar	1999	2000	2001
1	Utbildning av personal NB	600	5000	9000
2	Litteraturinköp till NB		15000	
3	Publicering av nationalbibliografin		8000	
4	Regionalt samarbete	5700	1000	
5	Utbildning av personal vid folkbiblioteken		4000	
6	Deltagande vid bokmässan i Guadalajara, Mexico		40000	
7	Litteraturinköp till folkbiblioteken		3000	
8	Inköp dator+skrivare för NBs arbete med kurser för Folkbibliotek		5000	
9	Stöd till Probigua	5000	5000	
10	Stöd till Fundación Duane Carter	5000	5000	
11	Mikrofilmning av äldre bestånd		111000	117000
	Summa		16.300	
12	Administrativa kostnader KB 10%	1.630		
	Summa			
	Totalt för 3 år	269.000	17.930	
	I SEK totalt	2.287.000		
	1 USD = SEK	8.5		

